

ARAŞTIRMA RAPORU

ÇOCUKLARLA SANAT ÇALIŞMALARININ ÇOCUK HAKLARI KÜLTÜRÜNE KATKISINI DEĞERLENDİRMEK

HAZIRLAYAN: MELDA AKBAŐ
NİSAN, 2020

www.gencesesler.org

ÇOCUKLARLA SANAT ÇALIŞMALARININ
ÇOCUK HAKLARI KÜLTÜRÜNE KATKISINI
DEĞERLENDİRMEK

ARAŞTIRMA RAPORU

İÇİNDEKİLER

1. Yönetici Özeti
2. Giriş
3. Temel Kavramlar
 - Çocuk Hakları
 - Çocuğun Katılım Hakkı
 - Çocuk Katılımı İlkeleri
 - Çocuk Katılımı için Modeller
 - Çocuklar için İnsan Hakları Eğitimi
 - Bilgi, Beceri ve Tutumlar
 - İnsan Hakları Eğitiminde Yöntemler
 - Çocuklar için sanat eğitimi ve hak eğitimi ilişkisi
4. Kapsam ve Metodoloji
5. Araştırma Bulguları
 - Kurumlarda çocuklarla (0-18 yaş) yürütülen sanat çalışmalarının ve sanatı aracı olarak kullanan çalışmaların kapsamı
 - Kurumlarda yürütülen sanat çalışmalarının ve sanatı aracı olarak kullanan çalışmaların planlanması ve hedefi
 - Kurumlarda yürütülen sanat çalışmalarının ve sanatı aracı olarak kullanan çalışmaların çocuk katılımı ve çocuk hakları kültürü bağlamında değerlendirilmesi.
 - Çocuk hakları kültürüne katkısı bağlamında niteliğinin değerlendirilmesi ve ihtiyaçlar
6. Sonuç Yerine: Gözlemler, Değerlendirme ve Öneriler
7. Ekler

GENÇ SESLER PROJESİ

2014 yılından beri İstanbul İsveç Başkonsolosluğu desteği ve işbirliği ile çocukların yaşamlarını etkileyen çok sayıda konu ve temada gerçekleştirilen toplantılar, eğitimler, sempozyumlar ve atölyelerle; çocuklarla hak temelli çalışan profesyonellerin, sanatçıların, eğitimcilerin, karar alıcıların ve akademisyenlerin yollarını kesiştiren Genç Sesler Projesi, çocukların seslerini duyurmaları için ihtiyaç duydukları alanın oluşumuna katkı sağlamayı amaçlamakta ve katılım/kültür-sanat politikalarının temel sorunlarını ele alan yenilikçi fikirleri gündemde tutmayı hedeflemektedir. 2014 yılından bu yana BİLGİ Çocuk Çalışmaları Birimi tarafından yürütülen proje faaliyetleri; 2018 yılından itibaren çocuklarla ilişkilenen kişi ve kurumların kapasitelerinin çocuk hakları yaklaşımı ve çocuk katılımı temalarında güçlendirilmesi ve yeni ortaklıkların/işbirliklerin geliştirilmesi üzerine odaklanmaktadır. Proje hakkında daha fazla bilgi için www.gencsesler.org

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ ÇOCUK ÇALIŞMALARI BİRİMİ

Çocuk Çalışmaları Birimi, tüm çocukların görüşlerine değer verilen ve haklarının korunduğu bir dünyaya katkıda bulunmak için İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin altında 20 Kasım 2007'den beri çocuk hakları alanında çalışıyor. Faaliyetlerini çocukların haklarını bilmesi ve kullanması ile çocuklarla beraber çalışan yetişkinlerin çocuk haklarını korumak için güçlenmesi hedefine odaklayan birim, çalışma alanları ile ilgili araştırmalar yapıyor; eğitim materyalleri ve modelleri geliştiriyor ve yaygınlaştırıyor; aynı zamanda çocukların seslerini duyurabilecekleri araçlar geliştiriyor. Çocuk haklarının bilinmesini ve korunmasını sağlamak için çocukları, öğretmenleri, çocuklarla çalışan farklı disiplinler üzerine uzmanlaşmış kişi ve kurumları ve karar vericileri güçlendirerek; Türkiye'nin çocuk politikasının gelişimine katkı sağlamayı hedefliyor. Bünyesinde yer aldığı İstanbul Bilgi Üniversitesi içinde ve dışında disiplinler arası işbirliğini sağlayarak; hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla toplumun ve üniversitenin kaynaklarını birleştirme ve harekete geçirmede kolaylaştırıcı rol üstleniyor. Daha fazla bilgi için cocuk.bilgi.edu.tr

1.YÖNETİCİ ÖZETİ

İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi; 2014 yılından beri İstanbul İsveç Başkonsolosluğunun desteği ve işbirliği ile Genç Sesler Projesini yürütüyor. Genç Sesler Projesi; İsveç ve Türkiye'deki çocuklar ve gençler açısından katılım ve kültür-sanat politikalarının temel sorunlarını ele alarak yenilikçi fikirleri tartışmak ve sunmak amacıyla oluşturulmuş bir platform ve temelde çocukların ve gençlerin seslerini duyurmaları için ihtiyaç duydukları alanın oluşumuna katkı sağlamak için çalışıyor.

Araştırma **Genç Sesler Projesi sürecinde işbirliği kurulmuş, çocuk ve/veya kültür sanat alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarında çocuklarla yürütülen sanat çalışmalarının ve sanatı aracı olarak kullanan çalışmaların çocuk hakları kültürüne katkısını ortaya koymak için tasarlandı.** Araştırmada çocuklarla yürütülen sanat çalışmalarının, çocuk hakları ve haklar çatısı altında özellikle çocuk katılımının yaşama geçmesi için sağladığı katkının ve çocuk hakları bağlamında geliştirilmesi/iyileştirilmesi gereken noktaların tespit edilmesi amaçlandı. Bu doğrultuda Genç Sesler Projesi işbirliği geliştirme toplantılarında bugüne kadar yer alan ve çocuklarla çalışmalar yürüten **12 kurumdan koordinatörler ve/veya sanat eğitmenleri** (sanatçı, gönüllü, kolaylaştırıcı) ile derinlemesine görüşmeler yapıldı. Yapılan çalışmaların hedef grupları, çocuklar için yürütülen çalışmaların nasıl planlandığı, sanat eğitmenlerinin çocuklarla çalışmadan önce nasıl süreçlerden geçtiği, çalışmalarda çocuk görüşlerinin alınması için nasıl süreçler izlendiği ve hem alanın hem de görüşme yapılan kurumun ihtiyaçları konuşuldu, çocuklarla sanat çalışmalarının ya da sanatı araç olarak kullanan çalışmaların iyileştirilmesi için öneriler alındı.

Kabulünün 30. yılını geride bıraktığımız Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin (ÇHS) dört temel ilkesi olan ayırım gözetmeme, çocuğun öncelikli yararı, yaşama, gelişme ve hayatta kalma ve çocuğun görüşlerine saygı ilkeleri raporda bulguların analizi için yol gösterici oldu. Ayrıca ÇHS'nin çocuğun katılım hakkını tanımlayan 12. maddesi ve çocukların oyun, serbest zaman, kültürel ve sanatsal faaliyetlere katılım haklarını tanımlayan 31. maddesi de bulguların analizine ışık tuttu.

Genel resimde;

- Çalışmaların çocuklar için yarattığı güvenli ortam,
- Çocukların sanata erişimi,
- Çalışmaların çocuklarda geliştirmeyi amaçladığı beceri ve tutumlar,
- Çocuklar üzerinde gözlemlenen etkisi,
- Çocukların kendini ifade alanı bulmaları,
- Toplumsal dezavantajlı grupları kapsama ve dahil etme çabası,
- Çocukların kültür sanat alanında görünürlüğüne destek olması,
- Çalışmalarda çocukların iyi olma hallerinin gözetilmesi,
- Çocuk görüşlerine ve ihtiyaçlarına duyarlı olması,

Ve çocukların yaş ve gelişimlerine uygun araç ve yöntemleri seçmeye özen gösterilmesi göz önüne alındığında, çalışmaların çocuk haklarının yaşama geçmesine katkısı çok önemlidir. Ancak alana dair talepler ve ihtiyaçlar bölümünde de aktarılacağı gibi kurumlar; ortak dil, ortak çocuk algısı,

çocuklarla çocukların ihtiyaçlarını, katılım haklarını gözeterek çalışmalar yürütmek ve bu yaklaşımı sanat eğitimlerine aktarmak, erişemediği çocuk gruplarına erişmek hususlarında desteğe ihtiyaç duymaktadır.

Bu araştırma hem Genç Sesler Projesi kapsamında çocuk hakları ve çocuk katılımı konularını gündemlerine alan, bu konuları gözetken ve önceliklendiren kurumlarla yapıldığı hem de sınırlı sayıda kişiyle yürütüldüğü için muhakkak ki kısıtlar içermektedir. Bunun bir başlangıç noktası olduğunu kabul ederek araştırmanın çocuk haklarını gözetken sanat eğitimi çalışmalarının nasıl olabileceği üzerine düşünmek için yeni sorular oluşturmasını ve bizi yeni cevaplar ve yöntemler bulmaya teşvik etmesini dileriz.

Bugüne kadar Genç Sesler Projesi'nde yer almış kurumlara, kurum temsilcilerine, bağımsız sanatçı ve katılımcılara; bu araştırmanın görüşmeleri için vakit ayıran, araştırmayı mümkün kılan ve görüş veren tüm Genç Sesler paydaşlarına ve İsveç Başkonsolosluğuna destekleri ve işbirlikleri için teşekkür ederiz.

2.GİRİŞ

İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi; 2014 yılından beri İstanbul İsveç Başkonsolosluğunun desteği ve işbirliği ile Genç Sesler Projesini yürütüyor. Genç Sesler Projesi; İsveç ve Türkiye'deki çocuklar ve gençler açısından katılım ve kültür-sanat politikalarının temel sorunlarını ele alarak yenilikçi fikirleri tartışmak ve sunmak amacıyla oluşturulmuş bir platform ve temelde çocukların ve gençlerin seslerini duyurmaları için ihtiyaç duydukları alanın oluşumuna katkı sağlamak için çalışıyor.

Okuyacağınız araştırma **Genç Sesler Projesi sürecinde işbirliği kurulmuş, çocuk ve/veya kültür sanat alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarında çocuklarla yürütülen sanat çalışmalarının ve sanatı aracı olarak kullanan çalışmaların çocuk hakları kültürüne katkısını ortaya koymak için tasarlandı.** Araştırmada çocuklarla yürütülen sanat çalışmalarının, çocuk hakları ve haklar çatısı altında özellikle çocuk katılımının yaşama geçmesi için sağladığı katkının ve çocuk hakları bağlamında geliştirilmesi/iyileştirilmesi gereken noktaların tespit edilmesi amaçlandı.

Bu amaç doğrultusunda Genç Sesler Projesi işbirliği geliştirme toplantılarında bugüne kadar yer alan ve çocuklarla çalışmalar yürüten **12 kurumdan koordinatörler ve/veya sanat eğitmenleri** (sanatçı, gönüllü, kolaylaştırıcı) ile Şubat 2020'de derinlemesine görüşmeler yapıldı. Ayrıca Genç Sesler işbirliği topluluğunun katılımcıları ile araştırma bulguları üzerine yapılan toplantılarda görüş ve öneriler toplandı. Bu araştırma bir yandan mevcut durumu ortaya koyarken, çocuk ve çocukla sanat alanında çalışan kurumların çalışmalarında çocuk haklarının ve çocuk katılımının yaşama geçmesi için ihtiyaç duydukları desteği ve alanda kolektif bir sonuç yaratmak için mevcut ihtiyaç, talep ve önerileri sunmayı da hedefliyor.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin (BM ÇHS) kabulünün 30. yılını geride bırakırken çocuğun bulunduğu tüm ortamların çocuk haklarının yaşama geçmesi için destekleyici nitelikte olması bütüncül bir çaba gerektiriyor. Başta devlet olmak üzere, toplumsal yaşamdaki tüm bileşenlerin kısa ve uzun vadede çocuk hakları kültürünü destekleyici planlamalar yapması ve adımlar atması oldukça önemli. Çocuk hakları kültürünü destekleyen çalışmalara yol gösterecek ana dayanak muhakkak ki BM ÇHS. Aşağıdaki kutuda yer alan BM ÇHS'nin 4 temel ilkesi; kurumların ve sorumluların çocuk haklarını hayata geçirebilmesini destekleyecek bir izlek sunuyor. Kurumların tüm çalışmalarının her aşamasında bu 4 temel ilkeyi hayata geçirip geçirmediklerini kendileri sormaları bütüncül bakışı ortaya koymak için önemli bir ilk adım.

BM ÇHS'NİN 4 TEMEL İLKESİ

- Yaşam, hayatta kalma ve gelişme hakkı (Madde 6)
- Ayrımcı gözetmeme (Madde 2)
- Çocuğun öncelikli yararı (Madde 3)
- Çocuğun görüşlerine saygı (Madde 12)

Raporda, yapılan görüşmeler aktarılırken de bu 4 temel ilke izlenecek ve özellikle yapılan çalışmaların çocukların katılım hakkına katkısı ele alınacak. Bunlara ek olarak çalışmalar, insan hakları ve çocuk hakları eğitime katkısı bağlamında da değerlendirilecek.

Raporun bulgularında da değinileceği gibi sanat çalışmaları ve sanatı araç olarak kullanan alıřmalar¹; çocukların potansiyellerini geliştirmek, onlara özgürce ifadeye alan amak, bedensel ve psikolojik gelişimlerine katkı sağlamak, iyi olma hallerini güçlendirmek, özgüvenlerini desteklemek, kendinden farklı olanla güvenle birlikte bulunmak ve sanata erişimi kısıtlı çocuklara ulaşmak gibi hedefleri içerdiğinden ocuk hakları kültürü yaratmak için ihtiyaç duyulan yaklaşımla örtüşüyor. Böylelikle bu çalışmalar ocuk haklarının yaşama geçmesine katkı sağlayan çalışmalar içerisinde yer alıyorlar. Raporunda, ocuklarla yürütülen sanat çalışmaları ve sanatı araç olarak kullanan çalışmalar; *'haklar için öğrenme'* ve *'haklar ortamında öğrenme'* olarak geniş bir çerçevede ele alınacak.

Bu rapor temel olarak beş bölümden oluşacak. Giriş bölümünden sonra "Temel Kavramlar" bölümünde raporda sıkça kullanılacak ocuk hakları, ocuk hakları/insan hakları eğitimi, ocuk katılımı gibi kavramlara ilişkin açıklamalara yer verilecek ve çocuklar için sanat eğitimi ve hak eğitimi arasındaki ilişkiye dair arka plan bilgisi sunulacak. nc bölümde kısaca araştırmanın metodolojisi hakkında bilgi verilecek, dördüncü bölümde de araştırmanın bulguları yer alacaktır. Son bölümde ise bir sonuç yazmanın ötesinde; araştırma bulgularından hareketle ortaya çıkan ve bundan sonraki çalışmalara ışık tutacak öneri ve öğrenmelerin bir zeti verilecek, sanat çalışmaları ve ocuk hakları çalışmaları arasındaki bağın görünürlüğü ve güçlenmesine yönelik gelecekteki çalışmalara bir başlangıç oluşturulmaya çalışılacaktır.

¹ Rapor çerçevesinde görüşülen kurumlarda çocukların sanatla teması iki farklı Şekilde gerçekleşmektedir. Biri ocuklarla sanatı tanıştırmak, o sanat dalına ilişkin farklı beceriler kazandırmak hedefi ile yapılan çalışmalar; diğeri ise ana hedefi sosyal uyum, ifade becerilerini geliştirme gibi hedefler olan ve bu hedeflere ulaşırken farklı sanat dallarını araç olarak kullanılan çalışmalardır.

3. TEMEL KAVRAMLAR

Bu başlık altında araştırma bulgularına çocuk hakları temelli yaklaşım penceresinden birlikte bakmamızı kolaylaştıracak temel kavramlar ele alınacak: Çocuk hakları, çocuğun katılım hakkı, çocuğun katılım hakkının yaşama geçmesi için kullanılabilir modeller ve çocuklarla sanat çalışmalarının çocuk hakları temelli yaklaşım ile ilişkisinin zeminini oluşturmak, çocuklar için insan hakları eğitimi.

ÇOCUK HAKLARI

İnsan hakları, kişinin doğuştan itibaren sahip olduğu evrensel, geri alınamaz, devredilemez, bölünemez ve birbirini tamamlayan, kişilerin temel ihtiyaçlarından kaynaklanan, toplumsal açıdan kabul görmüş haklardır. İnsan hakları tüm insanlar içindir. 10 Aralık 1948'de Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB), ulusal ve uluslararası yasalarla korunur. Bu hakların korunması ve uygulanması devletin sorumluluğundadır.

Ancak gelişimlerinin özel evresinde oldukları için çocukların haklarının yaşama geçmesi için devletin ve yetişkinlerin sorumluluklarını bir kez daha tanımlama ihtiyacıyla bir sözleşme hazırlanır. 'Çocuk kim?' sorusunun yanıtını içinde taşıyan ve çocuğun doğumundan itibaren birey olma hakkını tanımlayan bir hukuki metin olarak; [Çocuk Haklarına dair Sözleşme](#) (ÇHS), Birleşmiş Milletler tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde oybirliği ile kabul edilir. Türkiye sözleşmeyi 14 Eylül 1990 tarihinde imzalamış, 1995 yılında sözleşme resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

ÇHS'nin kabulü tarihsel bir gelişim ve çabanın sonucudur. Geçmiş İHEB'in çok öncesine gider, 1924'te Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, 1959'da Çocuk Hakları Bildirgesi kabul edilir. Çocuk Haklarına dair Sözleşme'yi bu bildirelerden ayıran önemli farklarından biri, çocukların kendilerini ilgilendiren kararlarda görüş verme hakkının ve çocuğun çevresindeki yetişkinlerin ve devletin de bu hakkı tanımalarının ve korumasının güvence altına alınmış olmasıdır. Dünyadaki neredeyse tüm ülkeler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye taraf olarak, çocuk haklarının hayata geçmesi açısından sorumluluklarını yerine getireceklerini kabul eder. Bu sözleşme; sivil, kültürel, ekonomik, siyasi ve sosyal haklar olduğu gibi insancıl hukuk da dâhil, sadece çocukları ilgilendiren tüm uluslararası insan haklarını kapsamak üzere geliştirilmiş ilk belgedir. Sözleşmenin dört adet yol gösterici ilkesi bulunur ve bu ilkeler sözleşmede yer alan tüm hakların yerine getirilmesi için temel gerekliliklerdir.

Bu ilkeler:

Ayırım gözetmeme (Madde 2): Tüm haklar, istisnasız bütün çocuklar için geçerlidir. Devletin çocukları her tür ayrımcılığa karşı koruma yükümlülüğü vardır.

Çocuğun öncelikli/yüksek yararı (Madde 3): Herhangi bir çocuk söz konusu olduğunda bu çocukla ilgili bütün işlerde onun yüksek yararı en başta gözetilecektir. Her durumda, çocuğun öncelikli yararı, ilgili yetişkinlerin (ana baba, öğretmen, veli) çıkarlarından önce gelecektir. Bununla birlikte, çocuğun öncelikli yararının ne olduğu ve bunun nasıl belirleneceği tartışmaya açık, zorlu bir konudur.

Yaşam, hayatta kalma ve gelişme hakkı (Madde 6): Çocuğun yaşama hakkı doğuştan var olan devrolunmayacak bir haktır ve çocuğun yaşayıp gelişmesinin garanti altına alınması devletin yükümlülüğündedir.

*Çocuğun görüşlerine saygı (Madde 12): Çocuk görüş bildirme ve kendisini etkileyen meselelerde görüşlerinin dikkate alınması hakkına sahiptir.*²

Çocuk Haklarına dair Sözleşme 18 yaşından küçük herkesi çocuk olarak tanımlar ve çocukların tüm insan haklarına sahip olduklarını teyit eder. Sözleşme’de 54 madde yer alır. Çocuk haklarıyla ilgili bu maddelerin üç genel kategoride toplanması mümkündür: Koruma (çocukların güvenliklerini garanti altına alma), sağlama (eğitim sağlık gibi temel ihtiyaçlarının sağlanması) ve katılım (çocukların gelişim halindeki yeteneklerini gözeterek kendileri ilgili ve topluma katılımını)..³

İnsan hakları çocukların haklarını tanımlamak için yeterlidir ancak yukarıda da söz edilen koruma, sağlama ve katılımın garanti altına alınması için devletlere ve çocuğun çevresindeki yetişkinlere çocukların insan haklarını hatırlatmak ve yükümlülüklerinin altını çizmek önem taşır.

ÇOCUĞUN KATILIM HAKKI

*Çocuklar, kendileriyle ilgili alınan kararlardan en uzun dönemli etkilenecek kişiler oldukları halde bu kararların alınmasında en az söz sahibi olan gruptandırlar. Oysa bugün yaşama aktif olarak katılmayan birinin ileride yaşama aktif olarak katılmasını beklemek yersiz olacaktır. Çocukların katılımını sağlamak için yetişkinlere çok iş düşer; çünkü çocuklar yetişkinler tarafından kurgulanmış bir dünyada yaşar. Bu nedenle çocukların katılımını sağlayacak mekanizmaların oluşturulması çok önemlidir. Katılım demek sadece çocuklara görüşlerini sormak değildir. Çocukların görüşlerinin dinlenmesi, dikkate alınması ve karar mekanizmalarına katılmaları demektir. Çünkü kendilerini ilgilendiren her konuda çocukların kararlara katılması gerekir.**

*<http://www.gencsesler.org/>

“Taraflar Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını; çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak bu görüşlere gereken özenin gösterilmesi suretiyle tanınlar.”

ÇHS Madde 12

Çocuk katılımı, çocukların görüşlerini serbestçe ifade etmeleri, bu görüşlerin ciddiye alınması ve tüm çocukların kendilerini ilgilendiren karar alma süreçlerinde etkin rol almaları olarak tanımlanabilir. Sözleşmenin yukarıda alıntılanan 12. maddesi, çocuğun katılım hakkının temelini oluşturur. Çocuk katılımı aynı zamanda ÇHS’nin temel ilkeleri arasında yer alır. Dolayısıyla, sözleşme kapsamında güvence altına alınan tüm hakların uygulanışında çocuk katılımının dikkate alınması gereklidir. Sözleşmede bahsi geçen tüm diğer hakların yaşama geçebilmesi için, çocukların kendilerine ait fikirleri olan ve bu fikirleri özgürce ifade edebilen, kendilerini ilgilendiren kararlarda söz hakkına sahip bireyler

² Flowers, N. (2010), Pusulacak: Çocuklar için insan hakları eğitimi kılavuzu. Çeviren; Metin Çulhaoğlu. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (syf. 24) Erişim adresi: <http://cocuk.bilgi.edu.tr/wp-content/uploads/2020/02/PUSULACIK-birles%CC%A7tirildi.pdf>

³ Flowers, N. (2010), Pusulacak: Çocuklar için insan hakları eğitimi kılavuzu. Çeviren; Metin Çulhaoğlu. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (syf. 23) Erişim adresi: <http://cocuk.bilgi.edu.tr/wp-content/uploads/2020/02/PUSULACIK-birles%CC%A7tirildi.pdf>

olarak kabul edilmeleri gerekir. 12. maddenin yanı sıra, ÇHS'deki bir dizi hak katılım hakkı ile yakından ilişkilidir:

Madde 5: Çocuğun gelişen kapasitesiyle kendi hakkını kullanması ve kendisinden sorumlu yetişkinlerin çocuk üzerindeki yönlendiriciliğini yavaş ve kademeli olarak çocuğa devretmesi.

Madde 13: İfade özgürlüğü.

Madde 14: Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü.

Madde 15: Toplanma ve örgütlenme özgürlüğü.

Madde 16: Özel yaşama saygı.

Madde 17: Çocuğun gelişimini olumlu etkileyecek doğru, zamanında ve anlayabileceği biçimde hazırlanmış bilgi ve belgeye erişim hakkı.⁴

Bu maddelere ek olarak dinlenme, boş zaman değerlendirme, oyun oynama, kültürel ve sanatsal etkinliklere katılma hakkının (Madde 31) da katılım ile ilişkisine vurgu yapılmaktadır.⁵

Çocuk katılımının anlamlı biçimde yaşama geçebilmesi için gözetilmesi gereken belirli temel ilkeler vardır. Bu ilkeler, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin (ÇHK) 2009'da yayımladığı Genel Yorum 12'de ayrıntılı olarak ele alınır. Bu ilkelere aşağıda yer verilmiştir.

⁴ Tüzün, İ. Ve Sarıışık, Y. (2015) Türkiye'de Okullarda Çocuk Katılımı: Durum Analizi. İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi - Eğitim Reformu Girişimi Demokratik Okullara Doğru Projesi Kitapları - No: 1. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.(syf. 21-22) Erişim Adresi: http://cocuk.bilgi.edu.tr/wp-content/uploads/2020/02/DOD_DAR_kitap_baski.pdf

⁵ Cooperation Bases System for Educational Cooperation in 2008, Japanese Ministry of Education, Culture, Sports Science and Technology Erişim Adresi: http://inne.org/doc/childrens_participation_guidebook_eng.pdf

ÇOCUK KATILIMI İLKELERİ*

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum 12'ye göre çocuk veya çocukların dinlendiği ve katıldığı tüm süreçler şu nitelikleri taşımaktadır:

(a) **Şeffaf ve bilgilendirici** – Çocuklara görüşlerini özgürce ifade etme ve görüşlerine gerekli ağırlığın verilmesi hakları ve bu katılımın nasıl gerçekleşeceği, kapsamı, amacı ve potansiyel etkisi konusunda tam, erişilebilir, çeşitliliğe duyarlı ve yaşlarına uygun bilgi sağlanmalıdır;

(b) **Gönüllü** – Çocuklar hiçbir zaman dilekleri dışında görüşlerini ifade etmeye zorlanmamalı ve istedikleri aşamada bu katılımlarını durdurabilecekleri konusunda bilgilendirilmelidir;

(c) **Saygılı** – Çocukların görüşleri saygı ile karşılanmalıdır ve kendilerine görüş veya faaliyet başlatmaları için fırsatlar sağlanmalıdır. Çocuklarla çalışan yetişkinler; örneğin aileye, okula, kültüre ve çalışma ortamına katkılarında çocukların katılımının iyi örneklerini kabul etmeli, onlara saygı göstermeli ve bunlardan yararlanmalıdır. Bu yetişkinlerin ayrıca çocukların yaşamlarının sosyo-ekonomik, çevresel ve kültürel bağlamını anlamaya ihtiyacı vardır. Çocuklar için ve çocuklarla birlikte çalışan kişiler ve kuruluşlar ayrıca çocukların kamusal etkinliklere katılımı ile ilgili görüşlerine saygı göstermelidir;

(d) **İlgili** – Çocukların görüşlerini ifade etme hakkı olduğu konular çocukların yaşamları ile gerçekten ilgili olmalıdır ve bilgi, beceri ve kabiliyetlerini kullanmalarına olanak vermelidir. Bunun yanında, çocukların kendilerinin ilgili ve önemli gördükleri konuları vurgulamalarına ve ele almalarına olanak sağlanması için alan yaratılmalıdır;

(e) **Çocuk dostu** – Ortamlar ve çalışma yöntemleri, çocukların kapasitelerine uyarlanmalıdır. Çocukların yeterince hazırlanmasını ve onların görüşlerini katmak için gerekli güvene ve fırsata sahip olmalarını sağlamak için yeterli zaman ve kaynak sağlanmalıdır. Çocukların yaşlarına ve gelişen kapasitelerine göre farklı düzeylerde destek ve katılım biçimlerine ihtiyaç duyacağı hususu dikkate alınmalıdır;

(f) **Kapsayıcı** – Katılım kapsayıcı olmalı, mevcut ayrımcılık kalıplarından kaçınılmalı, hem kız hem erkek dışlanmış tüm çocuklar için katılım fırsatları teşvik etmelidir. Çocuklar homojen bir grup değildir ve katılımın hiçbir gerekçeye dayanarak herhangi bir ayırım yapılmadan herkes için fırsat eşitliğini öngörmesi gerekir. Programların ayrıca tüm topluluklardan çocuklara kültürel olarak duyarlı olmalarını sağlamaları gerekir;

(g) **Eğitim ile desteklenmiş** – Yetişkinler çocuklarla ortaklaşa çalışmak, çocukları gelişen kapasitelerine uygun olarak etkin bir şekilde katmak ve çocukların katılımını etkin bir şekilde kolaylaştırmak için örneğin çocuklara dinleme becerileri sağlamak için hazırlık, beceri ve desteğe ihtiyaç duyar. Çocukların kendileri etkin katılımın nasıl destekleneceği konusunda eğitmen ve kolaylaştırıcı olarak sürece dahil edilebilirler; örneğin hakları ile ilgili etkin katılım farkındalığı ve toplantı organizasyonu eğitimi, kaynak geliştirme, medya ile ilişkiler, topluluk önünde konuşma ve savunuculuk alanlarındaki becerilerini güçlendirmek için kapasite geliştirmeye ihtiyaç duyarlar;

(h) **Emniyetli ve riske karşı duyarlı** – Belli durumlarda, görüşlerin ifade edilmesi riskler içerebilir. Yetişkinlerin birlikte çalıştıkları çocuklara karşı sorumluluğu vardır ve yetişkinler çocukların şiddet, sömürü veya katılımlarının başka herhangi bir olumsuz sonucu ile ilgili risklerini asgariye indirmek için her tedbiri almalıdır. Uygun koruma sağlamak için gerekli eylemler, bazı çocuk gruplarının karşı karşıya olduğu belirli riskleri ve yardım almada yüz yüze kaldıkları ekstra engelleri kabul eden açık bir çocuk koruma stratejisinin geliştirilmesini içerecektir. Çocuklar zarardan korunma haklarından haberdar olmalıdır ve ihtiyaç duyduklarında yardım için nereye gideceklerini bilmelidir. Katılımın değerinin ve getireceklerinin anlaşılmasını geliştirmek ve aksi halde çocukların maruz kalabileceği riskleri asgariye indirmek için aileler ve topluluklar ile birlikte çalışmaya yatırım yapılması önemlidir;

(i) **Hesap verebilir** – Takip ve değerlendirmede devamlılık elzemdir. Örneğin, her türlü araştırma ve istişare sürecinde, çocuklar görüşlerinin nasıl yorumlandığına ve kullanıldığına ilişkin olarak bilgilendirilmeli ve gerektiğinde bulguların analizine itiraz etme ve etkileme fırsatı verilmelidir. Çocukların ayrıca katılımlarının elde edilen sonuçları nasıl etkilediği konusunda açık geri bildirim alma hakkı vardır. Uygun olduğunda, çocuklara takip süreçlerine ve faaliyetlerine katılma fırsatı verilmelidir. Çocukların katılımının mümkün olduğunca çocukların kendileri ile birlikte izlenmesi ve değerlendirilmesi gerekir.

*Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin Çocuk Haklarına dair Sözleşme'ye ilişkin Genel Yorumları 2008 – 2011. Uluslararası Çocuk Merkezi, Çocuk Hakları Serisi 10. (syf. 30-31) Erişim adresi: <http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/BMCHK-Genel-Yorum-12-Katilim-Hakki.pdf>

ÇOCUK KATILIMINI ANLAMLI KILMAK İÇİN İKİ MODEL

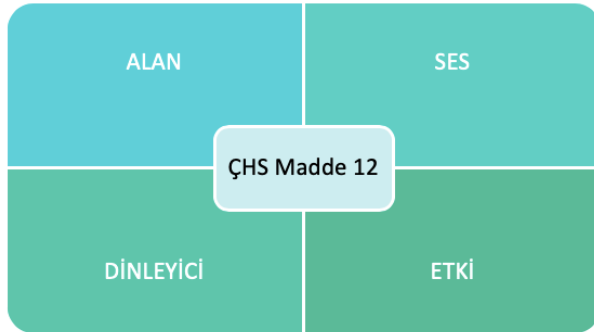
Çocuğun katılım hakkının hayata geçmesi çocuk hakları tarihi açısından görece yeni tanımlanan bir hak olduğu için yetişkinlerin bu hakkı hayata geçirmesi bakımından sıkıntılar yaşanmaktadır. Anlamli bir çocuk katılımının ne olup ne olmadığı ve nasıl olması gerektiği üzerine farklı modeller geliştirilmektedir. Bu bölümde araştırma bulgularını değerlendirmeye katkı sağlayacak, yaygın olarak kabul gören bu iki model hakkında bilgi verilecektir. Bunlardan ilki Roger Hart'ın 1992 yılında yetişkinlerin katılım modelinden uyarladığı katılım merdiveni, bir diğeri ise Laura Lundy'nin 2013'te tanımladığı Lundy çocuk katılımı modelidir.

Hart tarafından çocuk katılımına uyarlanmış olan katılım merdiveni, çocuk katılımının farklı aşamalarını anlamak ve anlamlandırmak için yararlı olabilir.

Bu merdivenin en alttaki üç basamağını oluşturan durumlar (manipülasyon, dekorasyon ve maskotluk) katılım kabul edilemez. Ancak dördüncü basamaktan itibaren gerçek anlamda katılım başlar.⁶

Çocuk katılımının yaşama geçirilmesi için bakılabilecek bir diğeri model de Lundy çocuk katılımı

modelidir. Lundy bu modelde çocuk katılımının yaşama geçmesi için sağlanması gereken 4 temel bileşen üzerinden ÇHS Madde 12'ye bakmaya davet eder.

Alan: Çocuklara kendilerini ifade edecekleri güvenli, kapsayıcı bir alan açılması.

Ses: Çocukların görüşlerini ifade edebilmek için desteklenmesi.

Dinleyici: Çocukların görüşlerinin dinlenmesi.

Etki: Çocuğun görüşünün ciddiye alınması ve uygun hareket edilmesi.⁷

⁶ Hart, R. (1992). Children's participation from tokenism to citizenship, Innocenti Essays, No.4. (syf.8) Erişim adresi: https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/childrens_participation.pdf

⁷ Lundy, L. (2007) "'Voice' is not enough: conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child", British Educational Research Journal, 33:6, 927-942, aktaran Avrupa Komisyonu, Erişim adresi: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/lundy_model_of_participation.pdf

Lundy bu bileşenlerin yaşama geçmesi için kendimize sorabileceğimiz bazı soruları şöyle özetliyor:

Alan

- Çocukların görüşleri aktif olarak araştırıldı mı?
- Çocukların fikirlerini özgürce ifade edebileceği güvenli bir alan var mı?
- Tüm çocukların katılması için gereken adımlar atıldı mı?

Ses

- Çocuklara görüş oluşturabilmeleri için yeterli bilgi verildi mi?
- Çocuklar bu sürecin bir parçası olmak zorunda olmadıklarını biliyorlar mı?
- Çocuklara kendilerini ifade etmeleri için çeşitli seçenekler sunuldu mu?

Dinleyici

- Çocukların görüşlerinin başka kişilere aktarılması için belirlenmiş bir süreç var mı?
- Çocuklar görüşlerinin kime/kimlere aktarılacağını biliyorlar mı?
- Görüşlerin aktarılacağı kişi/kişiler karar verme konusunda etki/yetki sahibi mi?

Etki

- Çocukların görüşleri etki/yetki sahibi olanlar tarafından dikkate alındı mı?
- Çocukların görüşlerinin ciddiye alınacağını garanti altına alan bir prosedür var mı?
- Çocuklara alınan kararların nedenleriyle ilgili bir geri bildirim verildi mi?

Raporda bulgular ele alınırken çocuk katılımı ilkeleri ve yukarıda bahsedilen katılım modelleri çerçevesinde sanat çalışmaları ve sanatı araç olarak kullanan çalışmalar değerlendirilecektir. Bu modellerin çocuklarla yapılan farklı düzeylerdeki sanat çalışmalarının çocuğa ve çocuk haklarına katkısı bakımından değerlendirirken yol gösterici niteliğini de belirtmek gerekir

ÇOCUKLAR İÇİN İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ – ÇOCUK HAKLARI EĞİTİMİ ⁸

BM ÇHS'nin 42. Maddesi⁹ ve İHEB'in 26. Maddesi'nden¹⁰ yola çıkarak çocukların ve tüm insanların haklarını öğrenmeleri de bir hak olarak tanımlanmıştır. Çocukların sadece çocuk haklarını değil, tüm insan haklarına dair bilgi, farkındalık, beceri, tutum ve yaklaşım geliştirmeleri gerekir. Çoğunlukla çocuk hakları eğitimi kavramsallaşmasında çocukların sadece çocuk haklarına dair öğrenmelerine odaklanılır. Bu raporda çocuk hakları eğitimi daha geniş çerçevede çocuklar için insan hakları eğitimi olarak yer alacaktır.

⁸ Bu bölüm Pusulacak: Çocuklar için insan hakları eğitimi kılavuzundan alınmış/derlenmiştir. Flowers, N. (2010), Pusulacak: Çocuklar için insan hakları eğitimi kılavuzu. Çeviren: Metin Çulhaoğlu. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (syf. 27-29) Erişim adresi: <http://cocuk.bilgi.edu.tr/wp-content/uploads/2020/02/PUSULACIK-birles%CC%A7tirildi.pdf>

⁹ BM ÇHS Madde 42: Taraf Devletler, Sözleşme ilke ve hükümlerinin uygun ve etkili araçlarla yetişkinler kadar çocuklar tarafından da yaygın biçimde öğrenilmesini sağlamayı taahhüt ederler.

¹⁰ İHEB Madde 26-2 : Eğitim insan kişiliğini tam geliştirmeye ve insan haklarıyla temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeye yönelik olmalıdır. Eğitim, bütün uluslar, ırklar ve dinsel toplumlar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu özendirilmeli ve Birleşmiş Milletlerin barışı koruma yolundaki çalışmalarını geliştirmelidir.

Çocukluk, insan hakları ile ilgili ve insan hakları için yaşam boyu öğrenmenin başlaması açısından ideal dönemdir. Genel anlamda insan hakları eğitiminin geniş kapsamlı hedefleri, bu dönemde çocuğun dünyasına daha somut biçimde, toplum, aile ve kişisel ilişkiler bağlamında yerleştirilip içselleştirilebilir. Hareket noktası, çocuğun yetişkinler ve diğer çocuklarla gündelik yaşantısı ve buradan edindiği deneyimlerdir. İnsan hakları öğrenimi, insan hakları kültürünün temellerini oluşturan güven ve hoşgörü duygularını yerleştirmeyi amaçlar:

- Kendine ve başkalarına değer verme
- Gündelik yaşamda insan haklarını tanıma ve saygılı olma
- Kendi temel haklarını kavrama ve bunları dile getirebilme
- Farklılıklara değer verme ve saygı gösterme
- Çatışmalı durumları şiddet içermeyen ve başkalarının haklarına saygılı tarzda ele alabilecek tutumlar geliştirme
- Çocukların kendilerine güvenmelerini ve insan haklarını savunup geliştirmek üzere harekete geçme becerileri kazanmalarını sağlama.

Örgün eğitim süreçlerinin henüz başlarında olmalarına karşın çocuklar içinde yaşadıkları dünya ve insanlar hakkında daha şimdiden zengin bilgilere sahiptirler. İnsan hakları eğitimi de mümkün olduğu kadar çocukların o âna dek bildiklerini temel almalı; bunlarla ilişkilenerken ön plana çıkarmalıdır. Örneğin henüz adalet, eşitlik veya ayrımcılık gibi sözcükleri kullanamıyor olsalar bile, 7-8 yaşlarına gelen pek çok çocuk neyin “âdil” olduğu hakkında güçlü bir anlayışa sahiptir.

ÇOCUKLAR İÇİN İNSAN HAKLARI EĞİTİMİNDE BİLGİ, BECERİ VE TUTUMLAR

Çocukların haklarını gündelik yaşam deneyimleri içinde öğrenmesi önem taşır. Bunun için de çocukların bilgi, beceri ve tutum düzeylerinde bu hakları öğrenmesi, deneyimlemesi ve bu hakların yaşama geçtiği ortamlarda bulunması hak eğitiminin bileşenlerini oluşturur. *‘Bunların hepsi birlikte bütüncül bir yaklaşım oluşturmaktadır: İnsan hakları hakkında öğrenme, insan hakları için öğrenme ve insan hakları ortamında öğrenme.’*¹¹

¹¹ Flowers, N. (2010), Pusulacık: Çocuklar için insan hakları eğitimi kılavuzu. Çeviren; Metin Çulhaoğlu. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (syf. 28) Erişim adresi: <http://cocuk.bilgi.edu.tr/wp-content/uploads/2020/02/PUSULACIK-birles%CC%A7tirildi.pdf>

Bilgi: İnsan haklarını öğrenme

İnsan hakları hakkında bilgi çocuğun olgunluk ve kapasitesine göre zorunlu olarak farklılık göstermekle birlikte genel olarak aşağıdaki temel kavramları içerir:

- İnsan hakları, ailede, okulda, toplum içinde ve daha geniş yaşam çevrelerinde geçerli davranış standartlarını ortaya koyar;
- Bunları yorumlamada ve yaşamada farklı yollar olabilmekle birlikte insan hakları standartları evrenselidir;
- Her çocuğun insan hakları ile birlikte başkalarının haklarına saygı gösterme sorumluluğu vardır. Bu haklar arasında korunma, ihtiyaçlarını karşılama ve kendini ilgilendiren konularda görüşlerini dile getirme yer alır. Bunlar, Çocuk Haklarına dair Sözleşme'de yer almaktadır;
- İnsan haklarını korumaya yönelik başka uluslararası belgeler de bulunmaktadır. BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB) ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) bunlar arasındadır.

Beceriler: İnsan hakları için öğrenme

Çocukların demokratik katılımında bulunmalarını ve insan hakları kültürünün inşasına katkı yapmalarını sağlayacak becerileri edinmeleri gerekir. İnsan hakları bakımından edinilmesi gereken beceriler şunlardır:

- Aktif dinleme ve iletişim: Farklı görüşleri dinleyebilme, kendi görüşlerini ifade etme ve ikisini değerlendirebilme;
- Eleştirel düşünme: Gerçek olanla düşünce olanı ayırt edebilme, önyargıları fark edebilme, farklı manipülasyon biçimlerini tanıma;
- Grup çalışmasında işbirliği ve uyuşmazlıkları olumlu şekilde ele alma,
- Fikir birliği oluşturma,
- Akranlarla olan etkinliklere demokratik katılım,
- Kendini özgüvenle ifade edebilme,
- Sorun çözme.

Tutumlar: İnsan hakları ortamında öğrenme

İnsan hakları salt devletleri bağlayan hukuk belgelerinden ibaret değildir. Bunlar aynı zamanda çocukların ve diğer tüm insanların birlikte nasıl yaşayacaklarına ilişkin ilkelerdir. Çocuklar, doğrudan derslerden olduğu kadar hatta bunlardan fazla sözle ifade edilmeyen örneklerle bakarak öğrenirler. Dolayısıyla çocuklarla birlikte çalışanların onlara aktarmak istedikleri insan hakları değerlerini bir model olarak ortaya koyma yükümlülükleri vardır. İnsan hakları kapsamında öğrenilmesi gereken tutumlar şunlardır:

- Kendine ve başkalarına saygı;
- Kendi davranışlarından sorumluluk duyma;
- Merak, açık fikirlilik ve çeşitliliğe saygı duyma;
- Başkalarına empati, onlarla dayanışma ve insan haklarından yoksun bırakılanlara destek olma;
- Sosyal, kültürel, dilsel veya dinsel farklılıkları hesaba katmaksızın insanlık onuru duygusu, kendine ve başkalarına değer verme;
- Herkesin adil muamele görmesine duyarlı bir adalet ve sosyal sorumluluk duygusu;
- Okulun veya içinde yaşanılan toplumun daha iyiye gitmesine katkı arzusu;
- İnsan haklarını hem yerel hem de küresel ölçekte geliştirmeye inanç.

İNSAN HAKLARI EĞİTİMİNDE YÖNTEMLER

Katılımcı yöntemler herkesin görüş bildirme hakkına sahip olduğunu varsaydığından ve bireysel farklılıklara saygı gösterdiğinden insan hakları eğitiminde özellikle etkilidir. Somut gerçeklerle ilişkili içeriğin ötesinde becerilerin, tutumların, değerlerin ve eylemlerin de kapsanması 'hiyerarşik' değil 'yatay' bir eğitim yapısını gerektirir. Demokratik yapı her kişiyi sürece katar. Onu bağımsız biçimde düşünecek ve yorum yapacak şekilde yetkinleştirir. Gerçek yaşama ait durumların eleştirel çözümlemesini özendirir. Başka bir deyişle, **insan hakları eğitiminin gerçekten etkili olabilmesi için, çocuklara, tek tek her çocuğun haklarına saygı gösterilen destekleyici bir çerçeve sunulması gerekir.** Aşağıda anlatılan metodolojiler, kapsanan konu sayısı sınırsız olmak üzere örgün olan veya formel olmayan çok çeşitli öğrenme ortamlarında kullanılmaktadır.

- Çocukların kendi deneyimlerine saygı ve görüş farklılıklarını kabul etme;
- Kişisel zenginleşme, özsaygı ve birey olarak çocuğa saygı;
- Çocukların neyi bilmek istediklerine kendilerinin karar vermesini ve bilgiyi kendi başlarına aramalarını özendirme; edilgen dinlemenin en aza indirgenmesiyle, çocukların kendi öğrenme süreçlerine aktif katılımları;
- Demokratik, hiyerarşik olmayan ve işbirliğine açık öğrenme ortamlarının desteklenmesi;
- Düşünme, analiz ve eleştirel düşüncenin özendirilmesi;
- Kavramsal öğrenmenin yanı sıra öznel ve duygusal tepkilerin de içerilmesi;
- Tutum ve davranış değişikliklerinin özendirilmesi;
- Beceri geliştirme ve öğrenilenlerin pratikte uygulanmasına vurgu;
- Mizah, eğlence ve yaratıcı oyunların öğrenmedeki öneminin kabul edilmesi.

ÇOCUKLAR İÇİN SANAT ÇALIŞMALARI VE ÇOCUK HAKLARI TEMELLİ YAKLAŞIM

'Taraf Devletler çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşlarına uygun eğlence (etkinliklerinde) bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkını tanırlar.

Taraf Devletler, çocuğun kültürel ve sanatsal yaşama tam olarak katılma hakkını saygı duyarak tanırlar ve özendirirler ve çocuklar için, boş zamanı değerlendirmeye, dinlenmeye, sanata ve kültüre ilişkin (etkinlikler) konusunda uygun ve eşit fırsatların sağlanmasını teşvik ederler.'

ÇHS Madde 31

Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin 31. maddesinin de tanımladığı gibi çocukların kültürel ve sanatsal yaşama katılmaları için devletlerin ve ilgili kurumların bununla ilgili sorumluluk alması ve gerekli adımları atması gerekir. Ancak tıpkı diğer hakların birbiriyle ilişkisinde olduğu gibi bu hak da ÇHS'de tanımlanan pek çok hakla ilişkilidir ve bu hakkın yaşama geçmesi için de sözleşmenin 4 temel ilkesi bize yol gösterici olacaktır. Yürütülen çalışmaların çocukların yaşama ve gelişimini destekleyici nitelikte olması, tüm çocukların erişimine eşit fırsatlar sunması, çalışmalar yürütülürken çocukların öncelikli yararlarının gözetilmesi ve gerek planlama gerekse süreçte çocuk görüşlerine yer verilmesi yine bu

hakkın yaşama geçmesi için takip edilecek izleği ortaya koyar. BM Çocuk Hakları Komitesi'nin Nisan 2013 tarihli Madde 31'e ilişkin Genel Yorum'unda¹² da değindiği gibi; ' Madde 31, gerek bileşenleri gerekse bir bütün olarak Sözleşme ile ilişkileri açısından bütünsel biçimde kavranmalıdır. Madde 31'in her ögesi diğerleriyle bağlantılı ve diğerlerini pekiştirici niteliktedir ve hepsinin birden yaşama geçirilmesi çocukların yaşamını zenginleştirecektir. Bu öğeler hep birlikte çocukluk döneminin kendine özgü ve gelişimsel niteliğini koruma açısından gerekli koşulları betimlemektedir. Bunların yaşama geçirilmesi, çocukluk döneminin niteliği, çocukların mümkün olan en iyi gelişimi, uyumun artırılması ve diğer hakların da gerçekleşmesi açısından temel önemdedir. '

Çocukların sanat etkinliklerine katılımı küçük yaşlardan itibaren sosyal duygusal gelişimlerini ve iletişim becerilerini desteklerken, kendilerinin ifade, seçim yapma ve hayal güçlerinin gelişimine de katkı sağlar.¹³ Sanat eğitiminin çocuklara kazandırdığı bu beceriler haklar için ve haklar ortamında öğrenmenin bileşenlerini de destekler niteliktedir. Çocuk hakları ilkelerini kendine dayanak alan tüm sanat atölyeleri çocuklar için hak eğitiminin de bir parçasını oluşturur. Buna ek olarak, risk altındaki bölgelerde yaşayan çocukların sanat etkinliklerine ve sanatı araç olarak kullanan etkinliklere erişimi ve katılımı; sosyal uyumlarını kolaylaştırdığı gibi okulla daha güçlü bağlar kurmalarını destekleyerek okulu terk oranlarının azalmasına da katkı sağlar.¹⁴

Çocuklarla sanat çalışmaları literatürünün önemli bir ayağını sanat eğitime ilişkin literatür oluşturmaktadır. Bu raporda sanat eğitimi ayrı bir başlık olarak ele alınmayacak; çocuklarla tüm sanat çalışmalarının içinde yer alacak ve çocuk hakları kültürüne katkısı bağlamında değerlendirilecektir. Yine de çocuklarla sanat çalışmaları ile genel bir sanat eğitimi tanımı arasındaki farkı da görebilmek için sanat eğitimi tanımını şöyle aktarmak mümkün olabilir:

*'Sanat eğitiminin tanımı farklı coğrafyalarda ve kurumlarda nüanslar taşısada da, bütün tanımlamaların ortak paydası sanat eğitiminin "güzel sanatların tüm alanlarını ve biçimlerini içine alan, okul içi ve okul dışı yaratıcı sanatsal eğitim" olduğudur.'*¹⁵

Raporun bulguları arasında görüşülen kurumların 'iyi nitelikli bir sanat çalışmasını' nasıl tanımladıkları üzerine elde edilen görüşleri paylaşılırken çocuk haklarına duyarlı bir sanat eğitiminin de çerçevesi çizilmeye çalışılacaktır.

¹² Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin Çocuğun dinlenme, kendine ait zamanı değerlendirme, oyun, eğlence, kültürel ve sanatsal etkinliklere katılma hakkına (Madde 31) ilişkin genel yorum No.17 (2013). Çeviri: Uluslararası Çocuk Merkezi Erişim adresi: <http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/CRC17-R.pdf>

¹³ Çorapçı, F.(2019) Erken Çocukluktan Gençliğe: Sanatla Büyümek. İstanbul Kültür Sanat Vakfı. (syf. 15) Erişim adresi: https://www.iksv.org/i/content/11754_1_SanatlaBuyumek_2019.pdf

¹⁴ Catterall, J., Dumais, S., & Hampden-Thompson, G. (2012). The arts and achievement in at-risk youth: Findings from four longitudinal studies. Araştırma Raporu #55. Washington, DC: National Endowment for the Arts. Erişim adresi <https://www.arts.gov/sites/default/files/Arts-At-Risk-Youth.pdf> aktaran Çorapçı, F.(2019) Erken Çocukluktan Gençliğe: Sanatla Büyümek.

¹⁵ Türkiye'de Sanat Eğitimi Yeniden Düşünmek. (2014) İstanbul Kültür Sanat Vakfı. (syf.13) Erişim adresi: https://www.iksv.org/i/content/230_1_SanatEgitimi_2014.pdf

4.KAPSAM VE METODOLOJİ

Yukarıda da söz edildiği gibi araştırma; **Genç Sesler Projesi sürecinde işbirliği kurulmuş, çocuk ve/veya kültür sanat alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarında çocuklarla yürütülen sanat çalışmalarının ve sanatı aracı olarak kullanan çalışmaların çocuk hakları kültürüne katkısını ortaya koymak için tasarlandı.** Araştırmada çocuklarla yürütülen sanat çalışmalarının, çocuk hakları ve haklar çatısı altında özellikle çocuk katılımının yaşama geçmesi için sağladığı katkının ve çocuk hakları bağlamında geliştirilmesi/iyileştirilmesi gereken noktaların tespit edilmesi amaçlandı.

Genç Sesler Bilgi Üretme Ekibi ve Genç Sesler Projesi düzenli buluşmalarına bağımsız olarak ya da kurumlarını temsilen katılanlarla yapılan fikir paylaşımları sonucunda; rapora veri sağlayacak görüşmelerin bugüne kadar Genç Sesler Projesi ile ilişki içinde olan kurumlarda koordinatör ve sanat eğitmeni görevi üstlenen kişiler ile yapılması kararlaştırıldı. Bilgi Üretme Ekibi ile işbirliği yapılarak varılan karar doğrultusunda, söz konusu görüşmeler için kullanılacak en uygun yöntem olarak, 4 ana başlıkta yer alan soruların yanıtlarının derinlemesine görüşmeler yoluyla alınması karar verildi.

Sorular için belirlenen 4 ana başlık şöyleydi:

- Kurumlarda çocuklarla (0-18) yürütülen sanat çalışmalarının ve sanatı aracı olarak kullanan çalışmaların kapsamı
- Kurumlarda yürütülen sanat çalışmalarının ve sanatı aracı olarak kullanan çalışmaların planlanması ve hedefi
- Kurumlarda yürütülen sanat çalışmalarının ve sanatı aracı olarak kullanan çalışmaların çocuk katılımı ve çocuk hakları kültürü bağlamında değerlendirilmesi
- Çocuk hakları kültürüne katkısı bağlamında kurumlarda yürütülen sanat çalışmalarının ve sanatı aracı olarak kullanan çalışmaların niteliğinin değerlendirilmesi ve ihtiyaçlar

2020 yılı Ocak ve Şubat aylarında gerçekleştirilen buluşmalarda 12 kurumdan 21 kişi ile birebir derinlemesine görüşmeler yapıldı. Araştırmada yer alan alıntılarının kullanılabilmesi için onay alındı. Görüşmeler öncesinde kurumlarla araştırmanın amacı ve kapsamı net bir biçimde paylaşıldı. 3 kurumda çeşitli nedenlerle (koordinatör ve uygulayıcının aynı kişi olması, kurumda şu an sanat çalışmalarına devam edilmiyor oluşu, çalışılan sanatçıların sürekliliğinin olmaması) sadece koordinatörler ile görüşme yapıldı.

Raporun bundan sonraki bölümlerinde yukarıda ifade edilen 4 ana başlık altında kurumlardan toplanan görüşleri ve yapılan çalışmaların çocuk hakları ve çocuk katılımı ile ilişkisine dair değerlendirmeleri bulacaksınız. Araştırma kapsamında görüşme yapılan kişiler göz önüne alındığında, bu raporda yer alan bulgu ve değerlendirmelerin çocuk ve sanat alanındaki tüm kurumları kapsamadığını; Genç Sesler Projesi gibi çocuk hakları ve çocuk katılımı konuları üzerine çalışan bir projeye dahil olan 12 kurumdan 21 kişi ile yapılan görüşmelerle sınırlı olduğunu vurgulamak gerekir. Çocuklarla yapılan sanat çalışmalarına ilişkin genel bir resim çizebilmek için kapsamı geniş ve çeşitli, farklı araştırma yöntemlerinin bir arada kullanıldığı araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

Araştırmanın amacı kurumların çalışmalarını değerlendirmek değil, bu alanda yapılan çalışmaları değerlendirmek ve ortak öneri, ihtiyaç ve talepleri görünür kılmaktır. Bu nedenle araştırma bulguları paylaşılırken tüm bulgular anonimleştirilerek paylaşılacak, kurumların rahatça anlaşılacağı bulgu ve alıntılarının paylaşılmasından kaçınılacaktır.

5.ARAŞTIRMA BULGULARI

Bu bölümde araştırma bulguları metodolojide ifade edilen 4 ana soru başlığı çerçevesinde paylaşılacaktır.

KURUMLARDA ÇOCUKLARLA (0-18 YAŞ) YÜRÜTÜLEN SANAT ÇALIŞMALARININ VE SANATI ARACI OLARAK KULLANAN ÇALIŞMALARIN KAPSAMI

Bu başlık altında kurumlarda yürütülen çalışmaların yaş ve hedef gruplarına ve yürütülen sanat çalışmalarının neler olduğuna yönelik sorular yöneltmiştir. Görüşme yapılan kurumların çalıştığı çocukların yaş dönemlerine göre dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

0-3 Yaş	2 Kurum
4-6 Yaş	6 Kurum
7-12 Yaş	11 Kurum
13-15 Yaş	10 Kurum
16-18 Yaş	6 Kurum

Tablo 1: Yaş dönemlerine göre dağılım

Görüşme yapılan kurumlardan 0-3 yaş grubunu öncelik olarak belirleyen sadece bir kurum bulunmaktadır. Benzer şekilde 16-18 yaş grubunu da birincil öncelik alan kurum sayısı sadece birdir. BM ÇHS’de çocuk tanımı 0-18 yaş aralığını kapsıyor olsa da tablodan görüldüğü gibi 0-3 yaş arası çocuklara sivil toplum kuruluşlarının erişimleri kısıtlıdır. Bu yaş grubu ile çalışma yürüten 2 kurumdan biri bu yaş grubuna yönelik çalışmalar yapan başka bir sivil toplum kuruluşu aracılığıyla çalışmakta, diğeri ise bu yaş grubuna aileler aracılığıyla ulaşmaktadır. İlkokul ve ortaokul yaş gruplarına yönelik çalışmalar yoğunluktadır. Türkiye’de zorunlu eğitimin ilkokul düzeyinde başlaması sivil toplum kuruluşlarının ‘okulluşan’ çocuklara erişimini kolaylaştırmaktadır.

Görüşme yapılan kurumlar hedef gruplarını şöyle tanımlamışlardır:

- *Göçü deneyimlemiş – sosyo ekonomik olarak dezavantajlı*
- *Zorlayan davranışlar sergileyen çocuklar (okulun yönlendirmesi ile)*
- *İç göçü deneyimlemiş çocuklar*
- *Türkiyeli ve mülteci¹⁶ çocuklar*
- *Kör ve sağır çocuklar*
- *Çok boyutlu yoksulluk ve yoksunluklara maruz bırakılan ve dezavantajlı çocuklar*
- *Sanata erişimi kısıtlı olan çocuklar*
- *Köy okullarında eğitim alan çocuklar*
- *(Okula kayıtlı olan) tüm çocuklar*
- *Devlet okullarından (ilkokul, ortaokul, lise) Türkiyeli ve mülteci çocuklar, zihinsel engelli çocuklar*
- *Gelmek isteyen tüm çocuklara açık*
- *Ortaokul ve lise öğrencileri*
- *Çocuklara yönelik sanat çalışmalarında daha az kapsanan gruplar*
- *Sanata ulaşamayan, dezavantajlı çocuklar*

¹⁶ STK’lar mülteci olarak tanımladıkları için bu kullanılmıştır. Bu rapordaki “mülteci” tanımlaması TC vatandaşı olmayan ve Türkiye’ye savaşı afet vb nedenlerle zorunlu göç hali ile başka ülkelerden gelen bireyleri ifade etmektedir.

- *Roman çocuklar, Kürt çocuklar, mülteci çocuklar*

Görüşmelerde çıkan hedef gruplar kurumların ifade ettiği biçimde aktarılmıştır. Bazı kurumlar için yoksunluk, sanata kısıtlı erişim öne çıkarken, bazı kurumlar için çocuğun özellikleri öne çıkmakta, bazı kurumlarda ise eğitime devam etme gibi durumlar önplandadır. Bu farklılığın kurumun çalıştığı sahası ve kurumun amacıyla ilişkili olduğu söylenebilir.

Hedef grupları BM Çocuk Hakları Komitesi'nin Madde 31'e ilişkin genel yorumu çerçevesinde değerlendirecek olursak, çocukların bu hakkının yaşama geçirilmesi için özel dikkat gerektiren gruplarla büyük benzerlikleri olduğu açıktır. Genel yorumda özel dikkat gerektiren gruplar şöyle sıralanmıştır:

- Kız çocuklar,
- Yoksulluk içindeki çocuklar,
- Engelli çocuklar,
- Kurumlardaki çocuklar,
- Yerli halklara ve azınlıklara mensup çocuklar,
- Çatışma, insani ve doğal afet ortamlarındaki çocuklar.¹⁷

Çalışmalarda tanımlanan hedef gruplarda cinsiyet dengesi gözetilmektedir. Yalnızca bir kurum sadece kız çocuklara yönelik özel çalışması olduğunu vurgulamıştır, bu durum çalışmanın amacından kaynaklanmaktadır.

Yukarıda söz edilen hedef gruplara yönelik çalışmaları kurumlardan 6'sı kendi merkezinde/mekânında yürütmekte; 6 kurum ise çocuklara ulaşmak için okul, başka sivil toplum kuruluşları ya da kültür sanat merkezlerini kullanmaktadır. Çalışmaları kendi mekânlarında yürüten kurumlardan 3'ü çocuklara hem kendi imkânlarıyla erişmekte hem de okullarla ve sivil toplum kuruluşları ile işbirlikleri içinde çocuk gruplarına ulaşmaktadır. Öneriler bölümünde de değinileceği gibi okul grupları ile çalışan kurumlar öğretmenlerin çocukları bilgilendirmesinin önemli olduğunun altını çizmişler ve öğretmenlerin ya da çocuklardan sorumlu yetişkinlerin bilgili ve istekli olmasının çocukların da etkinliklere dahil¹⁸ olmasını kolaylaştırdığını ifade etmişlerdir. Burada şu varsayım yapılabilir, ilgili öğretmenler hem çocuklarla şeffaf bir süreç izlemekte, hem de etkilere katılmadan çocukları konuyla ilgili yeterince bilgilendirerek süreci kolaylaştırmaktadır, ki bu bilgilendirme süreci çocuk katılımı ilkeleriyle de ilişkilidir.

Görüşme yapılan kurumlardan 3'ü yapısı ve programları gereği çocuklarla tek seferlik (aynı programı tekrar ederek ya da bir programı tek sefer kullanarak) buluşmalarda bir araya gelmektedir. Diğer tüm kurumlar yürüttükleri sanat çalışmalarını ve sanatı araç olarak kullanan çalışmaları uzun soluklu (6 haftadan 2 okul dönemine uzanan sürelerle) sürdürmeyi tercih etmektedir. Uzun soluklu çalışmalar yürüten kurumlardan bazılarının da tek seferlik atölye ya da etkinlikleri vardır. Ayrıca görüşme yapılan kurumlardan 3'ü çocuklara yönelik ücretli atölyeler de yürütmektedir ancak araştırma kapsamında yürüttükleri ücretsiz atölyeler odağa alınmış, hedef gruplar da bu çerçevede istenmiştir.

¹⁷ Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin Çocuğun dinlenme, kendine ait zamanı değerlendirme, oyun, eğlence, kültürel ve sanatsal etkinliklere katılma hakkına (Madde 31) ilişkin genel yorum No.17 (2013). Çeviri: Uluslararası Çocuk Merkezi (Syf.14-16) Erişim adresi: <http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/CRC17-R.pdf>

¹⁸ Çocukların etkinliklere fiziksel olarak katılması, haklar bağlamında 'çocuk katılımı' ile karıştırılmaması için dahil olması olarak ifade edilecektir.

Kurumların yürüttüğü sanat çalışmaları nelerdir?

Kurumlarda sanat çalışmaları oldukça geniş bir yelpazede yürütülmektedir. Sanat eğitiminin sınıflandırılmasında tartışmalar mevcuttur.¹⁹ Bu nedenle sanat çalışmalarından söz edilirken güzel sanatlar sınıflandırmasına ek olarak kurumların kendi ifade ettiği biçimde aktarım yapmak yerinde olacaktır. Bunun bir nedeni sınıflandırmadaki sorunlara ilişkin, bir diğer nedeni ise kurumlarda yürütülen, özellikle de sanatı araç olarak kullanan çalışmaların sanat eğitimi olmasının ötesinde sanatı araç olarak kullanarak hizmet etmek istediği amaçlardır. Bu bağlamda kurumlar çatısı altında yürütülen çalışmaların sınıflandırılmasına bakıldığında çocuklarla birlikte *-çocukların aktif dahil olduğu-* yapılan çalışmalar; görsel sanatlar (resim, heykel), plastik ve fonetik sanatlar (tiyatro, dans), sessel sanatlar (müzik, koro), performans odaklı çalışmalar, sosyal sirk, beden odaklı çalışmalar, tasarım odaklı çalışmalar, drama çalışmaları, ritim, fotoğraf ve ses atölyeleridir. Çocuklara yönelik *-çocukların izleyici olduğu-* çalışmalar ise performans sanatları, sinema ve tiyatro çalışmalarıdır. Rapor kapsamında ele alınacak olan çalışmalar çocuklarla *birlikte* yürütülen çalışmalardır.

Kurumların tamamı bu çalışmaları yaşama geçirmek için birden fazla sanatçı, sanat eğitmeni, gönüllü ya da ücretli (yarı zamanlı ya da tam zamanlı) atölye yürütücüsü ve kolaylaştırıcı ile çalışmaktadır. Çocuklarla sanat çalışmalarını yürüten bu kişiler raporda 'sanat eğitmeni' olarak adlandırılacaktır.

KURUMLARDA YÜRÜTÜLEN SANAT ÇALIŞMALARININ VE SANATI ARACI OLARAK KULLANAN ÇALIŞMALARIN PLANLANMASI VE HEDEFİ

Bu soru seti altında görüşmeye katılan kurum temsilcisi ve sanat eğitmenleriyle; sanat çalışmalarının amacı, planlama süreci, hangi ihtiyaçla yürütüldüğü, sanat çalışmalarının planlanan/öngörülen kazanımları, hedef gruplarla sanat çalışması yürütmenin gerekliliği ve faydası, sanat eğitmenine nasıl ulaşıldığı, sanat eğitmeninin kuruma nasıl ulaştığı, sanat eğitmeninin çocuklarla çalışmaya başlamadan önce nasıl bir süreçten geçtiği üzerine konuşulmuştur.

Çalışmalara nasıl karar veriliyor? Etkinlikler ve içerikler nasıl bir ihtiyaçla planlanıyor?

Kurumlar, çocuklarla yürütecekleri sanat çalışmalarını planlarken pek çok farklı ihtiyacı gözetererek karar vermektedir:

- Alanın ve çalışılan bölgenin ihtiyacını gözlem, izleme ya da hedef gruplarla yapılan görüşmelerle belirleme,
- Çocukların (çeşitli çocuk gruplarının) talep ve ihtiyaçları,
- Gönüllünün/kolaylaştırıcının/sanat eğitmeninin kapasitesi,
- Kurumun kapasitesi,
- İşbirliği içinde çalışılan kurumun ihtiyacı,
- Kurumun kuruluş amacı,
- Okuldaki eğitimden farklılaşma.

Bunlara ek olarak mekânsal imkanlar ya da kısıtlar da çalışmaların planlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Ve tabii tüm kurumların sivil toplum kuruluşu olduğu düşünüldüğünde, bu bölümde özellikle ifade edilmese de görüşmelerin ihtiyaçlar bölümünde dile getirildiği gibi, bu çalışmalar için sağlanan fonlar da çalışmaların planlanmasında önem taşımaktadır. Bu nedenle çocuklarla yürütülen

¹⁹ Türkiye'de Sanat Eğitimi Yeniden Düşünmek. (2014) İstanbul Kültür Sanat Vakfı. (syf.21) Erişim adresi:

https://www.iksv.org/i/content/230_1_SanatEgitimi_2014.pdf

sanat çalışmalarına ve sanatı araç olarak kullanan çalışmalara ayrılan fonların da hem kurumların tespit ettiği ihtiyaçları hem de çalışmaların uzun süreli etkisini gözetmesi önem taşımaktadır.

Kurumların sanatı kullanma amaçları nelerdir? Gerekliliği ve faydasını nasıl görüyorlar?

Kurumlar bu başlık altında pek çok amaç ifade etmişlerdir. Bu başlıkları İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin maddeleriyle ilişkilendirip sınıflandırmak raporun amacına hizmet etmesi açısından anlamlı olacaktır. Kurumların tamamı birden fazla hak başlığının altına girebilecek amaçlar ifade etmişlerdir:

İfade Etme ÇHS Madde 12 ve Madde 13 İHEB Madde 19	Sanatla/sanatu buluşturma (Kültür sanata erişim) ÇHS Madde 31 İHEB Madde 27	Beceri Destekleme (Hayatta Kalma, Yaşama ve Gelişme) ÇHS Madde 6 ÇHS Madde 29²⁰	Sosyal uyum İHEB Madde 28 ÇHS Madde 2	Eğitim Hakkı ÇHS Madde 28 & 29 İHEB Madde 26
<i>Çocuk kendini özgür ifade etsin</i>	<i>Sanat etkinlikleri ile temas etmemiş grupları sanatla temas ettirmek</i>	<i>Kayıgı sorunlarının üstesinden gelmek</i>	<i>Sosyal uyum</i>	<i>Her çocuğun eşit ve adil eğitime ulaşabilmesi</i>
<i>Kendi ifadelerini güçlendirmek</i>	<i>Çocuk konusunu ve çocuk hedef kitlesini Kültür sanat üretiminin gündemine alınmasını sağlamak.</i>	<i>Sosyo-duygusal becerileri desteklemek</i>	<i>Uyum sorunlarını aşmak</i>	<i>Çocukların okul içerisinde uyum problemlerini spor yoluyla aşmaya çalışmaları</i>
<i>Çocukların kendilerini özgürce ifade edebilmeleri</i>	<i>İzleyici geliştirmek</i>	<i>Sosyal becerileri kuvvetlendirmek</i>	<i>Kaynaştırma ve sosyal uyum</i>	<i>Okul terkini önlemek</i>
<i>Kendini ifade becerisini geliştirmeleri</i>	<i>Çocuğun sanata ulaşımı</i>	<i>Sosyal duygusal öğrenme bağlamında kendini gerçekleştirilmesi</i>	<i>Hep beraber olmak</i>	<i>Okulda onları dinleyen birilerinin olduğunu fark ettirmek</i>
<i>İfade için güvenli alan</i>	<i>Çocuğun sanata potansiyeli varsa bunu değerlendirmek</i>	<i>Kendilerini tanımaları, kendilerini gerçekleştirmeleri</i>	<i>Arkadaş olabilmeleri</i>	<i>Sosyal becerileri kuvvetlendirmek ve çocukları güçlendirmek bu yolla da derneğin temel amacı olan okulla kuvvetli bağı desteklemek</i>
<i>Sanatın herhangi bir disipliniyle var olması, çocuğun kendini güvenli alanda ifade etmesi</i>	<i>Çocukların dünyaya sanatla bakması</i>	<i>Bedenleri ile kurdukları ilişkiyi güçlendirme</i>	<i>İşbirliği içinde çalışma</i>	<i>Öğretmenlerin çocuklarla (sanat aracılığıyla) temas etmesini sağlamak</i>
<i>Farklı disiplinlerle kendini ifade edebilmesi</i>	<i>Çocuklar hem dünyaya, hem sanata bakmayı öğreniyorlar</i>	<i>Çevresi ve kendi bedeniyle kurduğu ilişkiyi tanıması</i>	<i>Takım olmak</i>	<i>Okulla kuvvetli bağı desteklemek</i>
	<i>Çocukları sanatla tanıştırmak. Çünkü sanatla tanışmış olmaları özgüvenin artmasına katkı sağlıyor</i>	<i>Kendini tanıma</i>	<i>Berberer yapmak</i>	<i>Eğitici olan şey sıkıcıdır algısını kırmak</i>

²⁰ Eğitim Hakkı ayrı bir başlık altında ele alınmış olsa da, eğitim hakkı örgün eğitim kurumlarının ötesinde düşünüldüğünde bu becerilerin desteklenmesi aynı zamanda ÇHS Madde 29 kapsamında yorumlanabilir.

	<i>Sıfatlandırılmış yeteneği beklemezsizin sanatı ulaşılabilir, erişilebilir ve yaklaşılabılır kılmak</i>	<i>Fiziksel okuryazarlık</i>	<i>Temas</i>	<i>Derslere katılımının artması</i>
	<i>Sanatın içinden geçme...</i>	<i>Motor becerilerinin gelişimi</i>		
	<i>Sanata dokunabilmek.</i>	<i>3 boyutlu algısını desteklemek</i>		
	<i>Sanatı ilham merkezi olarak kullanmak...</i>	<i>Güvenli alanda bedensel gelişim</i>		
	<i>Çocukları/gençleri tiyatro ile tanıştırmak</i>	<i>Empati yapabilmek, farklılıkları normal karşılamak, böyle bir birey olmaları adına sanat yoluyla çalışmalar yaparak kişisel gelişimlerine destek.</i>		
	<i>Sanatçıları tanımaları</i>	<i>Hayal gücünü geliştirmek</i>		
	<i>Çocukları/gençleri dikkate alan üretimler yapmak</i>	<i>Merak, araştırma, bulmak yeniden bulmak</i>		
	<i>Sanata erişimi artırmak</i>	<i>Empati yeteneklerinin artması</i>		
	<i>Kültür sanatla tanıştırmak</i>	<i>İyi olma halini güçlendirmek</i>		
	<i>Kültür sanat evrenine katılması</i>	<i>Bireysel gelişimi desteklemek</i>		
	<i>Kapsayıcı sanat eğitimi konusunda örnek oluşturmak</i>	<i>Hedef koyma becerisi</i>		
	<i>Sanatsal çeşitliliği gözeterek çocukları farklı sanat dalları ile tanıştırmak</i>	<i>Çocukların enerjilerini yetkinlikleri doğrultusunda kullanabilmesi</i>		
	<i>Çocukları ciddiye alan, uluslararası fırsatlarla buluşturmak</i>	<i>Özdenetimini kuvvetlendirerek duygularını ifade etmelerini çeşitlendirebilmeleri için kapasitelerini güçlendirmek</i>		

Tablo 2: Kurumların sanat çalışmaları yürütme amaçları

Yukarıda görüşme yapılan kişiler tarafından ifade edilen bu amaçlar hakların yaşama geçmesi ile doğrudan ilişkili olmakla birlikte bir önceki bölümde çocuklar için hak eğitimi başlığı altında değinilen beceri (haklar için öğrenme) ve tutumların (haklar ortamında öğrenme) gelişimi ile de yakından ilişkilidir. Özellikle sanatı araç olarak kullanan kurumların önceliği çocukların ifade becerisini ve sosyal uyum becerilerini güçlendirmektir.

'Amaç hiçbir zaman ritim atölyesinden bir orkestra çıkartmak değil bunu dürtü kontrolü için bir araç olarak kullanmak.'

Burada söz edilen amaçlar BM Çocuk Hakları Komitesi'nin ilgili genel yorumda çocuğun kültürel ve sanatsal yaşama tüm katılımı²¹ tanımıyla da yakından ilişkilidir.

'Kültürel ve sanatsal yaşama tüm katılım: Tam olarak katılım hakkı birbiriyle ilişkili ve birbirini pekiştiren üç boyuta sahiptir:

- *Erişim, çocuklara kültürel ve sanatsal yaşamı deneyimleme ve farklı ifade biçimlerinden oluşan geniş bir alanı öğrenme fırsatlarının tanınmasını gerektirir;*
- *Katılım, kişiliklerinin tam gelişebilmesi için çocuklara, tek tek ya da grup halinde olmak üzere, kendilerini serbestçe ifade etme, iletişim kurma, yaratıcı etkinliklerde yer alma fırsatlarının tanınmasını gerektirir;*
- *Kültürel yaşama katkı çocukların kültürde ve sanatta manevi, maddi, düşünsel ve duygusal katkılarda bulunma haklarını kapsar. Böylelikle çocuğun da ait olduğu bir toplumun gelişiminde ve dönüşümünde daha ileri noktalara varılmış olunur.'*²²

Doğrudan çocukları hedefleyen bu amaçların yanı sıra okul ortamında bu çalışmalarını yürüten kurumlardan biri; birden çok sanat yöntemini kullanarak öğretmenlere de Milli Eğitim müfredatında yer alan kazanımları vermenin tek yolunun dersler olmadığını, farklı yollarla da çocuklara bu kazanımların aktarılabilirliğini göstermeyi amaçlamaktadır. Yine aynı kurum dersler içinde farklı yöntemler kullanılarak çocukların iletişim, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme ve işbirliği becerilerinin gelişimine sanat aracılığıyla alan açılabilirliğinin örneklerini öğretmenlere sunmaya çalışmaktadır.

Kurumlar; bu amaçların yanı sıra çocuklarla yapılan sanat çalışmalarının ya da sanatı araç olarak kullanan çalışmaların gerekliliği ve faydasını şöyle sıralamaktadır:

'Okul sistemi içerisinde çocukların nefes aldığı bir alan.'

'Çocuklar birlikte nasıl oynayabileceklerini anlamaya çalışıyorlar.'

'Basit sosyal iletişim (becerileri) çocuğun gelecekte de ihtiyaç duyacağı şeyler, gündelik hayattaki ihtiyacını karşılamak için var.'

'En büyük katkısı çocuğa kendini ifade edebileceği alanları ve araçları vermesi.'

'Kendini farklı yolla ifade edebildiğini fark ettiğinde çocuk güçleniyor, çocuk güçlendiğinde okulda da daha başarılı olma ve arkadaşlarıyla daha iyi geçinme gibi etkileri oluyor.'

'Çocuğa yapılan yatırım olarak da çok önemli.'

'Kendi var olan çevresinin dışından bir şeye tanıklık ediyor, başka bir insanın hayatına tanıklık ediyor, görüyor...'

'(sanat alanında) Dünyadan iyi örnekleri görüyor.'

²¹ Burada katılım raporda dahil olma olarak ifade edilen anlamda katılımıdır.

²² Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin Çocuğun dinlenme, kendine ait zamanı değerlendirme, oyun, eğlence, kültürel ve sanatsal etkinliklere katılma hakkına (Madde 31) ilişkin genel yorum No.17 (2013). Çeviri: Uluslararası Çocuk Merkezi (Syf.7) Erişim adresi: <http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/CRC17-R.pdf>

'Bir yetişkinle/aile bireyleriyle iletişime geçmiş oluyor, ailesiyle bunu paylaşabilir.'

'Sanat çok sınıfsal bir şey, çocuklarla tam da bunu yıkmak için çalışmak amaç olduğunda benim için çok kıymetli oluyor.'

Kazanımlar nasıl belirleniyor? Belirlenen kazanımlar neler?

Görüşülen kişiler kazanımların da amaçlarla çok yakından ilişkili olduğunu ifade etmişlerdir. Birkaç kurum ise kazanım belirlemede zorlandığını ya da kazanım belirlemenin önüne başka amaçlar geçtiğini ama bunun da bir gereklilik olduğunu vurgulamıştır. Kurumların eğitsel yaklaşımlarındaki farklardan kaynaklı "kazanım" oluşturmak gerekli mi, değil mi tartışmaları bulunmaktadır. Bir kurum bu konuya şöyle değinmiştir:

'Kurumlardaki eksiklik şu ki, kazanım belirlemiyoruz, hedefleri koymuyoruz, hak temelli sivil toplum kuruluşları 'alan açalım yeter' derken kazanım belirlemeyi unutup bence. İlerlemeci bir değişim hayaliyle değil ama ne olduğunu görmek gerekiyor.'

Öte yandan katılımcılardan biri kazanımların pratikte karşılığının farklı olduğunu ifade ederken şu sözleri kullanmıştır:

'Yazdığımız kazanımların net bir şekilde karşılığını görmek biraz yetişkin tavrı.'

Öneriler ve ihtiyaçlar bölümünde de değinileceği gibi sanatı araç olarak kullanan kurumlar kazanım belirleme ve bu kazanımlarla uyumlu etkinlik/atölye geliştirme konusunda alanın desteklenebileceğini dile getirmişlerdir.

Kurumlar sanat eğitmenlerine nasıl ulaşıyor? Sanat eğitmenlerini çocuklarla çalışmaya başlamadan önce nasıl bir süreç bekliyor?

Yukarıda da söz edildiği gibi kurumların tamamı bu çalışmalarını yaşama geçirmek için birden fazla sanatçı, sanat eğitmeni, gönüllü ya da ücretli (yarı zamanlı ya da tam zamanlı) atölye yürütücüsü ve kolaylaştırıcı ile çalışmaktadır. Kurumlarda görüşülen sanat eğitmenlerinin 5'i kurumun tam zamanlı çalışanı, 5'i ise kuruma çalışma yürütmek için gelen sanatçı, gönüllü ya da kolaylaştırıcıdır. Bazı kurumlarda tam zamanlı çalışan eğitmen ile görüşülmüş olsa da aynı kurumların kısa dönemli sanat eğitmenleri de vardır. Kurumlar dışarıdan çalışacakları sanat eğitmenlerine tavsiye yoluyla, tanışıklık üzerinden ya da açık çağrı yaparak ulaşmaktadırlar. Öneriler bölümünde de değinileceği gibi çocuklarla çalışma yürüten sanat eğitmenlerinin bilgilerinin yer aldığı bir ortak veri tabanı ihtiyacı dile getirilmiştir. Kurumlar, kendilerine ait çocuklarla çalışma yaklaşımlarını, vizyonlarını ve atölye amaçlarını çeşitli biçimlerde -bazen birden fazla yöntem kullanarak- sanat eğitmenlerine aktarmaktadır. 2 kurum oryantasyon eğitimi almadan sanat eğitmeninin çocuklarla bir araya gelmediğini özellikle vurgulamıştır. Aşağıdaki tablo kurumların sanat çalışmalarına başlamadan ya da çalışma esnasında sanat eğitmeni ile nasıl bir süreç yürüttüğünü göstermektedir.

Oryantasyon eğitimi/atölyesi (kurumun amacı, atölyenin amacı, çocuklarla çalışma yaklaşımı, gönüllülük vb.)	6 Kurum
Sanat eğitmenine atölyede eşlik ederek	2 Kurum
Kendi çalışanı ile çalışmaları yürüterek	3 Kurum
Deneyim/gözlem aktarımı yaparak	2 Kurum
Düzenli aralıklarla değerlendirme toplantıları yaparak	5 Kurum

Tablo 3: Sanat eğitmeni ile nasıl bir aktarım süreci işliyor

Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere kurumlar çocuklarla yapılacak çalışmaların daha verimli ve güvenli olması için farklı stratejiler benimsemektedir. Ancak yine öneriler bölümünde değinileceği gibi alanda çalışanlar; sanat aracılığıyla çocuklarla çalışma konusunda ortak bir dil, hak temelli ve çocuk katılımını gözeten çalışmalar için bir izlek, çocuk haklarını gözeten bir yaklaşım için kontrol soruları vb. ihtiyaçlarını dile getirmiş ve Genç Sesler Projesi'nin bu ortak bilgiyi oluşturması için taleplerini ifade etmişlerdir.

'Bir önceki atölyenin kötü öğrenmesi bir sonraki atölye için (olumlu) öğrenme oluyor.'

KURUMLARDA YÜRÜTÜLEN SANAT ÇALIŞMALARININ VE SANATI ARAÇ OLARAK KULLANAN ÇALIŞMALARIN ÇOCUK KATILIMI VE ÇOCUK HAKLARI KÜLTÜRÜ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Araştırmanın ve raporun tamamı bu sorunun yanıtına hizmet etse de bu görüşme başlığında kurumlarla yürütülen çalışmaların bu amaca ne derece hizmet ettiği üzerine sohbet edilmiştir. Bu soru seti hem koordinatöre hem de sanat eğitmenine yönelik şu soruları içermektedir:

- Yukarıda tanımlanan hedef gruplar dışında kaldığını, ulaşamadıklarını düşündükleri gruplar var mı? Varsa nasıl çözümler geliştiriyorlar?
- Çalışmalar kapsamında çocuklardan nasıl görüş alıyorlar ve bu görüşler çalışmaların gidişatını etkiliyor mu, nasıl etkiliyor?
- Çalışmalar sırasında çocuklardan geribildirim alınıyor mu; alınıyorsa nasıl? Sürecin takibi için nasıl bir izleme-değerlendirme süreci var? Eğer yoksa neye ihtiyaç duyarlardı?
- Yapılan çalışmaların çocuklar üzerinde etkisi nedir?
- Yürütülen çalışmanın çocuk hakları ile ilişkisini nasıl görüyorlar? Yürütülen çalışmanın çocuk hakları eğitimi ile ilişkisini nasıl görüyorlar?

Bu başlık altında sanat eğitmenine ayrıca kendi çalışma yaklaşımı ve yürüttüğü atölyelerin akışına ilişkin sorular yöneltilmiştir.

Çalışmaların kapsayıcılığı: Tanımladığınız hedef grubunuz dışında ulaşamadığını düşündüğünüz bir çocuk grubu var mı?

Bu sorunun yanıtı özellikle BM ÇHS temel ilkelerinden ayırım gözetmeme ilkesi bakımından önemlidir, cevaplar bu madde temel alınarak tartışılacaktır. Kurumlar bu başlık altında öncelikli olarak engelli, özel gereksinimli ve mülteci grupları vurgulamışlardır. Buna ek olarak çeşitli yaş gruplarına erişemediklerini ve niceliksel olarak çalışılan bölgedeki tüm çocuklara ulaşamadıklarını ifade eden kurumlar olmuştur. Bir kurum ise çalışmalarını okul aracılığıyla yürüttüğü için okullaşmamış çocuklara erişimde kısıt yaşadıklarının altını çizmiştir.

'Burası çocukların gittiği bir yer olarak anılıyor, (lise için) belki de uygun sanat atölyesi olsa gelecekler, hangisi hangisinin sebebi, sonucu karışıyor.'

'Taraf devletler zihinsel ya da bedensel engelli çocukların insanlık onurlarını güvence altına alan, özgüvenlerini geliştiren ve toplumsal yaşama etkin biçimde katılmalarını kolaylaştıran şartlar altında eksiksiz bir yaşama sahip olmalarını kabul ederler.'

'...Bu yardım; engelli çocuğun eğitimi, meslek eğitimi, tıbbi bakım hizmetleri, rehabilitasyon hizmetleri, bir işte çalışabilecek duruma getirme hazırlık programları ve dinlenme/eğlenme olanaklarından etkin olarak yararlanmasını sağlamak üzere düzenlenir ve çocuğun en eksiksiz biçimde toplumla bütünleşmesi yanında, kültürel ve ruhsal yönü dahil bireysel gelişmesini gerçekleştirme amacını güder.'

Görüşme yapılan kurumlardan yalnızca 3 kurumun özel olarak farklı engel gruplarına (kör, sağır, zihinsel engelli) yönelik çalışmaları vardır. Engelli çocuklarla çalışan kurumlardan biri henüz engelli ve engeli olmayan çocuklarla bir arada çalışmadıklarını ancak bunu yapmak istediklerini vurgulamıştır. Sadece bu kurum için değil, çocuklarla çalışan tüm kurumlar için engelli çocukların ve engelsiz çocukların birlikte çalışması önemlidir. Ayrıca engelli çocuklar için kaynaştırma yoluyla eğitim sürecini desteklemek öğrenme sürecinde olan tüm bireylerin ihtiyaçlarına duyarlı olmayı gerektirmektedir.²³ Dolayısıyla engelli çocukların da dahil olabildiği etkinlikler tüm diğer çocuklar için kapsayıcı olacaktır.

Kurumlar engelli çocuklara erişememe nedenlerini şöyle ifade etmişlerdir:

- Çalışılan bölgede engelli çocukların görünür olmayışı, ev ziyaretlerinde karşılaşmamak,
- Çocukların bireysel desteğe ihtiyaç duyması, kurumun yetersiz insan kaynakları kapasitesi
- Özel eğitim konusunda bu çocuklarla birebir çalışacak personel, mekân ve uzmanlığa duyulan ihtiyaç,
- Zihinsel engelli gruplarıyla çalışmak için özel eğitim ve destek gereksinimi,
- Çocuklarla çalışma yürütülen mekânın uygun/erişilebilir olmayışı,
- İşaret dili eğitmeninin olmayışı.

BM ÇHS'nin ayırım gözetmeme ve engelli çocuklara ilişkin maddeleri ile düşünülecek olursa bu haklar bakımından çeşitli nedenlerle sıkıntılar yaşandığı gözlemlenmektedir. Yine öneriler bölümünde değinileceği gibi, engelli çocuklarla çalışma yürütmek isteyen ancak henüz çalış(a)mayan kurumlar engellilik konusunda bu alanda uzman kurumların desteğine ve işbirliğine ihtiyaç duyduklarını dile getirmişlerdir. Burada da sorumluluk sadece bu çalışmaları yürüten kurumlara değil, bütüncül bir bakışla bu hakkın yaşama geçmesinden sorumlu tüm taraflara düşmektedir.

Sanat eğitmenlerinden biri engelli çocuklarla çalışmasının engelli algısının kırılmasına da şöyle bir katkısının olduğunu ifade etmektedir:

'Türkiye'de engellilere yönelik bir algı var... Görmeyen çocuklar için bir röportaja gelmişlerdi, orada ajitasyon yaptılar, görmüyorlar ama şarkı söylüyorlar gibi... Çocuklara karşı tuhaf davranışlar oluyor, insanlar onları konserlerde sosyal aktivitelerde gördükçe 'normalleşiyor' insanlar için de...'

'Taraflar Devletler, ister tek başlarına olsun isterse ana babası veya herhangi bir başka kimse ile birlikte bulunsun, mülteci statüsü kazanmaya çalışan ya da uluslararası veya iç hukuk kural ve usulleri uyarınca mülteci sayılan bir çocuğun, bu Sözleşmede ve insan haklarına veya insani konulara ilişkin ve sözkonusu Devletlerin taraf oldukları diğer Uluslararası Sözleşmelerde tanınan ve bu duruma uygulanabilir nitelikte bulunan hakları kullanması amacıyla koruma ve insani yardımdan yararlanması için gerekli bütün önlemleri alırlar.'

ÇHS Madde 22-1

Mülteci çocuklarla çalışmalarda ise durum şöyledir: 4 kurum mülteci ve Türkiyeli çocuklarla beraber ve mülteci çocuklar için ayrı atölyeler yürütmektedir. Bu kurumlardan biri mülteci çocuklarla artan çalışmaları nedeniyle Türkiyeli çocukların çalışmalardan uzaklaştırdığını ifade etmiş, bu nedenle

²³ Sart, H. Engelli Çocukların Eğitim Hakkı: İnsan Hakları Çerçevesinde Kaynaştırma/Bütünleşme Yoluyla Eğitim. (syf 103) Erişim Adresi: <http://secbir.org/images/2015/pdf/metin7.pdf>

çocukların birarada varolabileceği atölyeler planlamaya başlamıştır. Bu vurgu sosyal uyumun ne denli önemli olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır.

Kurumlar mülteci çocuklara erişememe nedenlerini şöyle ifade etmişlerdir:

- Mülteci çocukların kurum için yeni bir deneyim oluşu,
- Dil problemi,
- Arapça bilen gönüllü/uzman olmayışı,
- Atölye içeriklerinin uygun olmayışı.

Tüm bunlara ek olarak mekânsal, kurumsal ve finansal kapasite kurumların çalışmalarının sınırlarını belirlemektedir.

Mülteci çocuklara erişim yukarıda ifade edilen Madde 21 kapsamında ele alınabileceği gibi, Madde 2 ayırım gözetmeme çerçevesinde de düşünülmesi gereken bir durumdur.

Çocuklarla yürütülen sanat çalışmalarında nasıl bir izleme/ölçme aracı/yöntemi kullanıyorsunuz? Neye ihtiyaç duydunuz?

Yürütülen çalışmaların izlemesi için farklı yöntemler kullanılmakta/denenmektedir. Bu yöntemler şöyle özetlenebilir:

- Anket/ön-son test
- Çember
- Gözleme (sanat eğitmeni ya da gönüllüler tarafından) takip
- Çalışılan grubun öğretmeniyle görüşme
- Gönüllülerin düzenli form doldurması / haftalık ya da aylık toplantılar

Bugüne kadar hiç izleme-ölçme çalışması yapmayan kurum da, oldukça yapılandırılmış ölçme araçlarına sahip kurumlar da 'daha etkin', 'çocuk dostu', 'sosyal etkiye bakan' çalışmalara ihtiyaç duyduklarını ve bu yöntemleri alandaki benzer ihtiyaçları olan kurumlarla birlikte oluşturma ya da iyi örnek bulma taleplerini ifade etmişlerdir.

'En fazla geri bildirim aldığımız yöntem gönüllülerin atölye sonrası gözlem formu. Çocukların kendilerinin anlattığı yöntemler bulmak çok daha etkili olur.'

'Odak grup işler diyorum ama o grupta bile hepsi eşit konuşmuyor, eşit ifade etmiyor. Hem çocuklara hem de bireysel farklılıklarına özgü geri bildirim yöntemleri bulmak gerekiyor.'

'Beklenti çemberi çok zor. Çocuklara kimse sormamış demek ki. Çocuklar ne diyeceklerini pek bilmiyorlar.'

Çocuklardan geribildirimler alınıyor mu? Geribildirim almak için hangi araçlar/yöntemler kullanılıyor?

Çocuklardan nasıl geri bildirimler alındığı soruna gelmeden vurgulanması gereken önemli bir nokta, çocukların çalışmalara nasıl dahil olduğu sorusudur. 5 kurumda çocuklar hangi atölyeye katılacaklarına – eğer ki atölye yaş dönemlerine uygun ise ve kontenjan müsaitse- kendileri doğrudan karar vermektedir. Çocukların atölyelerle ilgili bilgilendirilmesi açık çağrı ya da okul içinde/kurum içinde duyuru yoluyla yapılmaktadır. 7 kurumda ise çalışmalara katılacak çocukların belirlenmesi bu kurumların işbirliği içinde çalıştıkları kurumlar tarafından yapılmaktadır. Kurumlar burada işbirliği

kurumlarına zorlama olmaması gerektiğini, istekli ve süreçle ilgili bilgilendirilmiş çocukları yönlendirmenin önemini aktardıklarını ifade etmişlerdir. Ancak gerçeklikte bu her zaman yaşama geçmemektedir. Bunun olmadığı durumlara ilişkin bir sanat eğitmeni yakınmasını şöyle ifade etmiştir.

‘Bilgi verilmeden çağrılan (getirilen) hiçbir etkinliğin çocuklarda kalıcı etkisi olmuyor.’

Çocukların etkinliklere nasıl katılacaklarının belirlenmesi süreci çocuk katılımı ilkelerinden; şeffaf ve bilgilendirici olma, gönüllülük ilkeleriyle yakından ilişkili olduğu gibi, bu geribildirim sürecini de anlamlı kılmaktadır. Ne amaçla çalışmalara katıldığı konusunda yeterli bilgi sahibi olmayan bir çocuk geribildirim vermek konusunda da kendini yeterli hissetmeyecektir. Ayrıca geri bildirim süreçlerinin hesap verebilir olması için çocukların hem önceden bildirilmiş hem de görüşlerinin neye hizmet edeceğini biliyor olması önemlidir.

Geri bildirim süreçlerine ilişkin soru hem koordinatöre hem de sanat eğitimine yöneltilmiştir. Çocuklarla kısa süreli çalışmalar yürüten 2 kurum dışında tüm kurumlar sözlü, yazılı, çizerek ya da hareketli geribildirim almayı önemsemektedir. Bazı çalışmalarda ise geri bildirim, atölyeleri takip eden gönüllüler tarafından ya da çocukların öğretmenlerinden gözlem yoluyla alınmaktadır. Bu soru altında sanat eğitimlerine atölyelerinin akışı da sorulmuştur. Pek çok çalışmada atölye bir önceki çalışmayı hatırlayarak, herkesin sesinin duyulacağı bir çember ya da ısınma oyunları ile başlamaktadır. Kapanış da çocukların duygu durumunun uygunluğu ve koşulların elverişliliğine göre çemberle sonlandırılmakta ve çocukların o günkü buluşmadan nasıl hislerle, akıllarında nelerle ayrıldıkları sorulmaktadır. Kapanış çemberinin bir diğer kazanımının da çocukların birbirini duyması olduğu söylenmiştir. Ancak bununla birlikte sanat eğitimlerinden biri ‘30 çocuğun fikrinin kendisine ağır’ gelebileceğini ve bazı sanat çalışmalarında demokratik ortam yaratmanın zorluğunu ifade etmiştir.

Tüm kurumlar, geri bildirim almanın önemini farkında olduklarını, ancak hem geri bildirim hem de izleme için çocuk dostu araçlara ve çeşitli ifade yöntemlerine ihtiyacın altını çizmişlerdir. Bu ihtiyaç sadece geri bildirim ve atölyenin yeniden düzenlenmesi sürecinde değil, atölye planlama sürecinde de çocukların görüş belirtmeleri için duyulan ihtiyacı işaret etmektedir.

Alınan geri bildirimler gerek sanat eğitmeni gerekse koordinatörler tarafından hali hazırda yürüten atölyenin anlık yapısına ya da bir sonraki dönem uygulamasına yansımaktadır.

Kurumların pek çoğu çocukların katılım hakkının yaşama geçmesi için de çaba gösterdiğini bu başlık altında ifade etmiştir. Ancak çocuk katılımının yalnızca geri bildirim almayla yaşama geçmediğini unutmamak gerekir. Çocukların katılacakları çalışmaları belirlemeleri, bu çalışmaların tasarım sürecine katılmaları, çalışmaların stratejilerine ve bu alanda üretilen politikalara ilişkin görüş belirtmeleri de yaş ve olgunluk düzeylerine göre sağlanması gereken bir haktır.²⁴ Çalışmaların neredeyse hiçbiri sıfır noktasından itibaren çocuklarla planlamaya başlanan çalışmalar değildir. Bu nedenle çalışmalar bir önceki bölümde yer verilen çocuk katılımı modellerinden katılım merdiveni bağlamında değerlendirildiğinde, ortaya konan gayretin ‘bilgilendirerek görevlendirme’, ‘danışma ve bilgilendirme’ ve ‘yetişkinlerin başlattığı sürece çocukların katılması’ basamaklarına denk geldiği söylenebilir. Görüşme yapılan kurumlarda tüm süreci baştan sona (planlama aşamasından uygulamaya) çocuklarla birlikte yürüten bir çalışma örneğine rastlanmamıştır. Çocuklardan görüş/geri bildirim alma süreci Lundy çocuk katılımı modeli ışığında incelendiğinde; çocuklara görüşlerini ifade etmeleri için ‘alan’ açıldığı açıktır, ancak ‘ses’, ‘dinleyici’ ve ‘etki’ adımlarının yaşama geçmesi için kurumlar hem çocukların, hem kendilerinin, hem de sanat eğitimcilerinin desteğe ihtiyaç duyduklarını dile getirmişlerdir.

²⁴ Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi’nin Çocuğun dinlenme, kendine ait zamanı değerlendirme, oyun, eğlence, kültürel ve sanatsal etkinliklere katılma hakkına (Madde 31) ilişkin genel yorum No.17 (2013). Çeviri: Uluslararası Çocuk Merkezi (Syf.8) Erişim adresi: <http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/CRC17-R.pdf>

'Bence şöyle bir sorun var: sanatın bir metodu var, bazen bu metod içinde çocuk katılımını nasıl dahil edeceğin bir mesele oluyor, atölye yürütücüsü sonuçta planını yapıyor, metodlar sorgulanabilir olmuyor. Çocuk katılımını içeriyor mu burada sorum var... Temaları birlikte belirlemek, çocukların hangisi ilgisini çekiyor bakmak... Bütün bunları çocuklara anlatmak, birlikte planlamak, usulde çocuk katılımını dahil edebiliyoruz...'

'Bizim belli başlı ihtiyaca yönelik bir modelimiz var, onlara da söz sahibi olmaları için bir alan veriyoruz, çocuğun da kendini içinde hissetmesi için...'

Koordinatör ve sanat eğitmenleri gözünden çalışmaların çocuklar üzerindeki etkisi

Araştırma planlanırken çalışmaların çocuklar üzerindeki etkisinin çocuk görüşmeleri ile alınması gündeme gelmiş olsa da gerek zamansal kısıtlar gerekse bu raporun bir ön çalışma olması ve başka araştırma ve çalışmalara zemin oluşturacağı düşünülererek, çalışmaların çocuklar üzerindeki etkisi kurumlarda koordinatör ve/veya sanat eğitmenlerinin gözlemlerine dayanarak alınmıştır. Yukarıda çocuklarla nasıl bir izleme ve değerlendirme yapıldığına değinilmiş olsa da burada kişilerin gözlemlendiği etki üzerine sohbet edilmiştir. Kurumlar etki üzerinde iki çekincelerini ifade etmişlerdir; bunlardan ilki çocukların bu çalışmalarda geçirdiği sınırlı, kısıtlı zaman ve ev, okul, mahalle, toplum gibi etkenlerin çocuklar üzerinde baskın olan etkisi; bir diğeri ise çocuklarda bu çalışmaların kalıcı bir etki yaratması/bırakması için bu çalışmaların uzun soluklu ve sürdürülebilir olması gerekliliğidir.

'Uzun soluklu ve süreç gerektiren bir çalışma.'

'Değişim istiyorsanız uzun soluklu olması gerekli'

Çalışmaların çocuklar üzerindeki etkisine dair dile getirilenlerin başında; **çocuğun ifade becerisi, özgüven, işbirliği içinde çalışma, iletişim, çevresine ve kendine, kişilere ve mekâna güven, duygularını tanıma ve empati ve kendini keşfetme** gelmektedir. Bunları takiben; **zorlu durumlarda yaratıcı çözüm bulabilme, yaratıcılık, başkasına önem verebilme, özsaygı ve karşısındakine saygı, ötekiyle iletişim, önyargılarda azalma, güçlenme, değer verebilme, dikkatlerinde gelişim, sosyal duygusal becerilerinde gelişim, başarma ve yapabilirim duygusunun artışı, cesaret, eğitmeni rol model almak, farklı sanat dallarına karşı önyargıların kırılması ve eğlenerek eğitim/sanat eğitimi alabileceğini fark etmeleri** gelmektedir.

Burada ifade edilen etkilerden birçoğu kurumların ifade ettiği amaçlarla da yakından ilişkilidir. Ancak bazı etkiler amaçlananın ötesine geçmiştir:

'Biz hiç güçlenme kelimesini kullanmamıştık ama onlardan çok duyduk. "Güçlü hissediyorum kendimi, bu 1 yıllık etkinliklerin sonunda" diye.'

'Hiç konuşmayan bir çocuk konuşmaya ya da göz teması kurmaya başlıyor.'

'Suriyeli çocuklara karşı önyargılı bir çocuk "Başka arkadaşlarımıza da saygılı olalım" diyebiliyor.'

"Annemi artık daha rahat dinleyebiliyorum" diyen çocuk var.'

Yürütülen sanat çalışmalarının çocuk hakları ile ilişkisi: Çalışmalar çocuk hakları eğitimine doğrudan ya da dolaylı nasıl katkı sağlıyor?

Kurumlarla bu başlık altında yapılan sohbette; yürüttükleri çalışmaların çocuk hakları kültürüne nasıl bir katkı yaptığını düşündükleri ve çocuklarla hak eğitimi için sanat çalışmalarını kullanıp kullanmadıkları sorulmuştur. Bu başlık altındaki bulgular ilk bölümde değinilen 'hakları öğrenme'(bilgi),

'haklar için öğrenme'(beceri) ve 'haklar ortamında öğrenme'(tutum) başlıkları altında sınıflandırılacaktır. Bunlara ek olarak, yürütülen çalışmaların çocuk haklarının arasında yer alan; çocukların kültür sanat yaşamına katılımı, dinlenme ve oyun, eğitim hakkı, çocuğun sosyal yaşama katılımı, yaşama ve gelişiminin desteklenmesi, çocuğun görüş oluşturma ve ifade etme haklarıyla da yakından ilişkili olduğu, görüşme yapılan kişiler tarafından ifade edilmiştir. Sadece 3 kurum tüm çalışmalarının zeminini çocuk hakları yaklaşımının oluşturduğunu vurgulamıştır. Aslında pek çok kurumun yaptığı çalışmalar çocuk hakları ve bu hakların yaşama geçmesi ile yakından ilişkili olsa da tüm çalışmalarını bu bağlamda ifade etmemeleri ya da buna öncelik vermemeleri üzerine düşünülmesi gereken bir nokta olarak not düşülebilir.

'Çocuğun nasıl barınma hakkı varsa, beslenme hakkı varsa, korunup kollanma hakkı varsa, bizim nasıl tiyatroya, sinemaya gitmek gibi bir hakkımız varsa çocuğun da birey olarak aynı haklara sahip olması gerektiğini düşünüyoruz. Çocuk bunu kendi başına yapamıyor ama çocuğa bu hakkın tanınmış olması gerekiyor. Sadece anne-babalar tarafından değil okullar üzerinden, okula paralel, çocuğun birkaç sanat dalıyla ilişkisi olması gerektiğini düşünüyoruz.'

Hakları öğrenme (bilgi)

Çocukların hakları ile ilgili bilgi ve farkındalık düzeylerini artırmak için yapılan etkinliklerde yöntem olarak sanatsal çalışmalardan yararlandığı bilinmektedir. Örneğin Pusulacık- Çocuklar için insan hakları eğitimi kılavuzu'nda²⁵ yer alan etkinliklerde kukla tiyatrosu, resim yapma, poster oluşturma gibi birçok sanatsal çalışmadan yararlandığı görülmektedir.

Sanatı araç olarak kullanarak çocukların haklarını öğrenmesi için çalışan sadece bir kurum vardır. Bu kurum da Pusulacık – Çocuklar için insan hakları eğitimi kılavuzu'ndaki etkinlikleri sanat çalışmalarına uyarlamaktadır. 3 kurum sanat atölyelerinden ayrı olarak çocuklarla yürüttükleri çocuk hakları eğitimleri/atölyeleri olduğunu söylemişlerdir. 3 kurum ise sanat atölyelerinde seçtikleri temaları çocuk hakları ile ilişkilendirdiklerini (toplumsal cinsiyet, ayrımcılıkla mücadele, oyun hakkı, sağlıklı çevre, barınma hakkı, barış içinde yaşam, akran zorbalığının önlenmesi) dile getirmiştir. Bir kurum yürüttüğü çalışmalarda 'çocuk katılımını içkin' hale getirmeye çalıştıklarını vurgulayarak çocukların bu haklarını pratik etmelerine alan açtıklarını ve bu yolla bir öğrenme gerçeğinin altını çizmiştir.

Haklar için öğrenme (beceri)

Çocukların insan hakları kültürüne bugün ve gelecekte katkı sağlayabilmeleri için belli temel becerileri edinmeleri gerekir. Yürütülen sanat çalışmalarının haklarla ilişkisi bağlamında desteklediği beceriler görüşülen kişiler tarafından şöyle sıralanmıştır:

- Çocuğun kendini yaratıcı ifade edebilmesi,
- Kendini ifade edebilme ve ifadelerinin güçlenmesi,
- Kendini ifade edebileceği araçları edinmesi,
- Kendine güveninin gelmesi,
- Bir topluluğa hitap edebilmesi,

²⁵ Pusulacık – Çocuklar için İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu <http://cocuk.bilgi.edu.tr/wp-content/uploads/2020/02/PUSULACIK-birles%CC%A7tirildi.pdf>

Bir toplulukta kendi yerini fark etmesi, başkalarının yerini fark etmesi,

Başka bir hayatın mümkün olduğunu hissetmeleri,

Söz hakkı sahibi olmaları,

Çocuğun kendini ifade edebileceği aracı/malzemeyi/yöntemi seçebilmesi.

Bu ifadeler temel kavramlar bölümünde değinilen becerilerle yakında ilişkilidir; kendini özgüvenle ifade etme, farklı görüşleri dinleyebilme bu becerilerden öne çıkanlar olmuştur.

Haklar ortamında öğrenme (tutum)

Haklar sadece hukuki belgeler değil aynı zamanda toplumsal yaşamı düzenleyen ilkelerdir. Bu nedenle insan hakları eğitiminde değerler ve tutumları edinmek en uzun soluklu süreç olsa da etkisi en uzun süre kalıcı olmaktadır²⁶. Çocukların haklarının yaşama geçmesi ve çocukların haklarını öğrenmesi ancak bu hakların tamamının gözetildiği ortamlarda mümkün olur. Ancak yine çalışmaların çocukların üzerindeki etkisi bölümünde değinildiği gibi, buradaki tutumların da gelişmesi için uzun soluklu çalışmalar, çaba ve çocukların nasıl bir sürecin içinde olduklarını bilmeleri önceliklidir.

Sanat çalışmalarının haklarla ilişkisi bağlamında oluşturulan ortamın ve/veya yöntemin çocuklarda desteklediği/geliştirdiği tutumlar görüşülen kişiler tarafından şöyle sıralanmıştır:

Daha eşitlikçi bir perspektif,

Hakları talep etme,

Mekânın çocuğu gözetmesi,

Fiziksel ihtiyaçları gözetme,

Çocukların farklı insanlarla karşılaşması,

Ben farklıyım, hepimiz farklıyız ama eşitiz algısı,

İnsan olarak varlığının kabulü,

Kendini var edebilmesi,

Kendi haklarının/varoluşlarının ve başkalarının haklarının/varoluşlarının farkına varmak,

Dahil oldukları atölyelerde topluluk kurallarını, alanı birlikte nasıl kuracaklarını ve paylaşacaklarını hep beraber belirlemeleri,

Değerli olduklarını görmeleri ve kabul etmeleri,

Kendi aralarında yaptıkları ya da çevrelerinde şahit oldukları ayrımcı tavırların farkına varıp kendi tavırlarını değiştirmeye başlamaları,

²⁶ Flowers, N. (2010), Pusulacık: Çocuklar için insan hakları eğitimi kılavuzu. Çeviren: Metin Çulhaoğlu. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (syf. 29) Erişim adresi: <http://cocuk.bilgi.edu.tr/wp-content/uploads/2020/02/PUSULACIK-birles%CC%A7tirildi.pdf>

Atölye içerik ve akışlarının oluşturulmasında / değiştirilmesinde çocukların etkin olması ve bunun farkına varmaları (bunun onlarla paylaşılması), çocuğun katılım hakkının uygulanması,

Çocukların bu haklara daha fazla ulaşması / bu hakları yaşaması için alan açma,

Eşitlik algısı,

Akranlarıyla eşit şartlarda olma.

Yukarıdaki alanlara ek olarak görüşme yapılan kişiler çocuklarla yürütülen sanat çalışmalarının; (sanat üretimi sonucunda) çocuğun potansiyelinin akranları ya da yetişkinler tarafından fark edilmesiyle çocuğun 'birey' olarak kabul edilmesine katkı sağladığını dile getirirken, çocuğun başka insanlar için görünür olması ve çocukların sanat üretenler tarafından görünür olmasıyla haklara dolaylı katkı yaptıklarını ifade etmişlerdir.

Öte yandan çalışmaların haklarla ilişkisinde, çocuğun bu deneyimleri sadece kurumlar çatısı altında yaşıyor olmasının ve bu yaklaşımların çocuğu çevreleyen ev, okul ve toplumsal yaşamda gözetilmemesinin tutum geliştirmeyi olumsuz etkilediğini de sözlerine eklemişlerdir. Kurumlarda gerek kapasite yetersizliği, gerek amacın bu doğrultuda konmaması gibi nedenlerle tüm hakların, hedef gruplardaki tüm çocuklar için yaşama geçip geçmediği üzerine düşünülmesi gereken noktalardan biridir.

Sanat atölyelerinin planlanması ve uygulanmasında süreç ve sonuç dengesi

Bu soru öncelikle sanat eğitmenine yöneltilen bir sorudur. Ancak bazı görüşmelerde koordinatörlerle de bu konu üzerine sohbet edilmiştir. Bu konunun araştırılma nedeni yaygın sanat eğitimi anlayışının performans ve başarı kaygısı nedeniyle çocuğun duygusal ve fiziksel istismarına açık oluşudur. Öte yandan çocukların emek verdikleri işlerin karşılığını görmesi, yapabilirliğini fark etmesi adına da performansın önemini altı çizilmiştir. Tolstoy sanatı '...yaşadığı bir duyguyu yeniden canlandırmak ve bunu yaparken hareketle, çizgiyle, renkle, sesle ya da sözcüklerle dile getirilen imgeler aracılığıyla bu duyguyu başkalarına aktarmak'²⁷ şeklinde tanımlamıştır. Dolayısıyla sanatsal üretimde paylaşmanın, aktarımın da önemli bir yeri vardır. Ayrıca çocukların kendi sanatsal üretimlerini paylaşmaları, görünür kılmaları çocuk kültürünün de görünür kılınmasına katkı sağlamaktadır. Çocuk Hakları Komitesi de Genel Yorum 17'de '*Kültürel ve sanatsal ifade, evde, okulda, sokakta ve kamusal alanlarda; ayrıca dans, festival, zanaat, tören, ritüel, tiyatro, sinema, edebiyat, müzik, sergi, film, dijital platformlar ve video aracılığıyla gerçekleştirilir. Kültür, bir bütün olarak toplumdan kaynaklanır; hiçbir çocuk kültürün oluşturulmasından ya da bunun yararlarından dışlanmamalıdır*'²⁸ demektedir. **Çocukların ortaya koyacakları ürün/üretim süreçlerinde çocuk katılımı ilkelerini dikkate almak çocukların duygusal ve fiziksel istismarının önüne geçmek için önemli bir kontrol noktasıdır.**

Yapılan görüşmelerde çocuklarla sanat atölyesi yürüten tüm kurumlar sanat çalışmalarında önceliklerinin süreç olduğunu vurgulasalar da çocuklardan gelen talep; yaptıkları işi sergileme ve gösterme istekleri olduğunda buna uygun bir planlama yapmaktadır. Görüşme yapılan 3 kurum ise bir performans sergilemenin en başından planladığını dile getirmiştir. Ancak katılımcılardan birinin de ifade ettiği gibi bu performansın çocukların özgüvenlerini etkilemeyecek şekilde olmasına özen gösterilmektedir.

²⁷ Tolstoy, L. Sanat Nedir? Çeviren: Mazlum Beyhan. İş Bankası Kültür Yayınları. (syf.28)

²⁸ Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin Çocuğun dinlenme, kendine ait zamanı değerlendirme, oyun, eğlence, kültürel ve sanatsal etkinliklere katılma hakkına (Madde 31) ilişkin genel yorum No.17 (2013). Çeviri: Uluslararası Çocuk Merkezi (Syf.6) Erişim adresi: <http://www.cocukhaklarizleme.org/wp-content/uploads/CRC17-R.pdf>

'Süreç önemli bizim için en başta; gösteri hazırlanırken de kazandıklarıyla sürecin ona kattıklarıyla ilgileniyoruz.'

'Sanat atölyeleri bizim için araç. Sanatsal kapasite geliştirmek bizim için önemli ama sosyoduygusal gelişimleri bizim için daha ön planda.'

'Diyelim sosyalleşti, özgüveni yerinde. Sahneye çıkıyor ama iyi söyleyemiyor. Bu benim için bir başarı. Tabii ki müzik çok kötü olmamalı.'

'Çocukların genellikle talep ettiği bir düzen. Ama istemeyen çocuklar performansın dışında kalabiliyorlar.'

'Bir resim üretmesi konusunda onu desteklemek, ürün çıkartması önemli. Ama baskıyla değil. Ama kendini, yaptığını görebileceği bir şey ortaya çıkartabilmesi...'

'Sergiledikleri performans da sürecin bir parçası bizim için.'

Öte yandan sanat çalışmalarında sonuç odaklı üretimler bazen de çocuktan sorumlu yetişkinlerin (öğretmen, ebeveyn) beklentisi olmaktadır.

'Yurtdışından örnekler inceledik. Daha çok süreç odaklı. Ama bizde hem süreç hem de sonuç odaklı, veli ve öğretmen kaygısı var; bir ürün görmek istiyor sonunda.'

'Okul birkaç senedir bizden gösteri bekliyor. Biz de "Atölyeye siz öğretmenler de katılın birlikte bir gösteri çıkartın istiyorsanız." diyoruz.'

Bu nedenle yine öneriler bölümünde değinileceği gibi sadece sanat çalışmalarında değil, çocukların yaşamları boyunca çevrelerindeki tüm yetişkinlerin çocuk haklarını benimsemesi ve buna saygı duyması büyük önem taşımaktadır.

ÇOCUK HAKLARI KÜLTÜRÜNE KATKISI BAĞLAMINDA SANAT ÇALIŞMALARININ NİTELİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE ÖNERİLER

Bu soru seti görüşmelerin son bölümünü oluşturmaktadır. Burada kurumlardan, genel olarak alana dair değerlendirme yapımları, özellikle çocuk hakları kültürüne katkısını da ele alacak şekilde 'iyi nitelikli' bir sanat çalışmasını tanımlamaları istenmiş, ayrıca alandaki kişi ve kurumlardan beklenti, talep, ihtiyaç ve önerileri alınmıştır.

Çocuklarla yapılan 'iyi' diye tanımlayabileceğiniz sanat çalışmasının nitelikleri neler olmalıdır?

Araştırmaya katılan kişilerin 'iyi nitelikli' olarak ifade ettikleri sanat çalışmaları, alanda çalışan kişi ve kurumlar için bir kontrol listesi işlevi de görebilecek biçimdedir. Bu başlık altında verilen görüşleri çocukların izleyici olduğu ve çocukların dahil olduğu çalışmalar olarak ikiye ayırmak mümkündür.

Çocukların izleyici olduğu çalışmalarda:

Çocuğu ciddiye alan,

Çocuğu birey olarak gören,

Yetişkinine nasıl sunuyorsa çocuğa da öyle sunan,

Yetişkin işiyle aynı titizlikle hazırlanmış,

Işığının, dekorunun, içeriğinin, mutfağının da bir yetişkin işinde olduğu gibi profesyonellikle yapıldığı,

İlk odağı çocuk olan ama her yaş grubunun izleyebileceği,

Çocuklara yaşam deneyimi katacak çalışmalar 'iyi nitelikli' çalışmalar olarak ifade edilmiştir.

Çocukların dahil olduğu (katılımcı olduğu) çalışmalarda 'iyi nitelikli' bir çalışmanın yapısı, eğitmeni ve çalışmada çocukların varoluş hallerine göre şöyle ifade edilmiştir:

Yapısının...	Sanat eğitmeninin...	Çocukların...
İfadeye alan açan	Formel eğitimden, öğretmenden farklı olan	Kendi dünyalarını yaratabilmelerine alan açan
Çocuk katılımını gözetten	Alanına hâkim	Hata yapabildiği
Çocuk katılımının nasıl olduğunu tanımlayan	Açık fikirli	Üretimlerinin dikkate alındığı
Sanat disiplini ile ilgili temel bilgi ve beceriler kazandıran	Çocuklarla çalışmayı seven	Kişiliklerini ve öz benliklerini geliştirecek kendi yaratıcı fikirlerinin dinlendiği
İhtiyacı doğru analiz eden	Çocukları dinleyen	Farklı disiplinlerle tanıştıkları
Programı uzman gözüyle yapılandırılmış	'Çerçevele ve özgür bırak' yaklaşımını benimseyen	Bilgilendirildiği
Hedefi belirlenmiş	Çocukları rahat hissettiren	Malzemeden keyif alabilmesini sağlayan
Uygun koşulları sağlanmış (mekân, mekânın ısı vb.)	Doğaçlama becerisi olan (değişen koşul ve ihtiyaçlara göre)	Öğrenme ihtiyaçlarına cevap veren
Mekânının çocuğun dikkatini dağıtmayacağı	Esnek	İstekli olduğu, kimsenin zoruyla gelmedikleri
Çocukları sanattan uzaklaştırmayan	Örgün eğitimde/sistemde gördüğümüz klasik öğretmen öğrenci ilişkisinden farklı olmalı	Çocukların sanatçı olarak saygı gördükleri
Duyusal çatışmaların yer bulabildiği	Kapsayıcı	Rahat hissettiği
Herkesin güvende hissettiği ve (gerçekten) güvende olduğu	Güvenli alan yaratan	Atölyenin amacıyla ilgili bilgilendirildiği
Lojistik imkanları yeterli		Söyledikleriyle şekillendirebilecekleri
Sanatın estetik tarafına da yer veren		Yaş grubuna uygun tasarlanmış
Yaratıcı, eğlenceli ve zekice hazırlanmış olmalı		Öğrenmesine alan açan
Çocukların ilgileri ve ihtiyaçları sorulmalı, gözetilmeli; esnek bir şekilde oluşturulan atölye içeriği, uygulama sırasında beliren ihtiyaçlara göre değiştirilebilir/adapte edilebilir olmalı		Kendi ilgilerini, zevklerini, potansiyellerini keşfedebilecekleri ve yaratıcılıklarını açığa çıkarabilecekleri
Atölyenin sanata ilgi uyandırması		Biricikliğin tanınması

Meraklı, sorgulayıcı, eleştirel bir düşünme ve eyleme biçiminin teşvik edilmesi		Dil, kültürel / sosyo-ekonomik farklar, cinsiyet, bedensel özellikler gibi nedenlerle çocukların (yetişkinler- aile, kurum temsilcisi, vb. / atölye yürütücüleri / gönüllüler ya da akranları tarafından) ayrımcılığa uğramadığı
---	--	--

Tablo 4: İyi nitelikli sanat çalışmasının bileşenleri

Yukarıda tanımlanan ‘iyi nitelikli’ atölyeler çocuk haklarının yaşama geçebileceği bir ortamı, yaklaşımı da tanımlar niteliktedir. Örneğin çocukların ilgi ve ihtiyaçlarına duyarlı olan, çocuk katılımını gözeten, ifadeye alan açan, tüm çocukların güvende hissettiği bir ortam çocuk haklarının yaşama geçtiği bir ortamın da gereklilikleridir. Ancak yukarıda kapsayıcılık başlığında da değinildiği gibi tüm çocuklar için bu ortamın yaratılması olmazsa olmazdır.

Ortama ek olarak sanat eğitmeninden beklentiler de hak temelli bir yaklaşımın önemli bileşenlerini içermektedir; kapsayıcı, açık fikirli, çocukları dinleyen, güvenli alan yaratan ve esnek olan bir sanat eğitmeni hakları gözeten bir ortamı da yaratmayı kolaylaştıracaktır. Ancak burada dikkate değer bir nokta hakları gözeten ve çocuk haklarını yaşama geçiren bir yaklaşıma özel bir vurgu yapılmamış olmasıdır. İyi niyetli bir varsayım ile kurumlar için bunun önkoşul olduğunu düşünebilsek de oryantasyon sürecinde buna ne kadar değinildiğine bir kez daha bakmak gerekir. Çocukların kendilerini var etme hallerine değinen tanımlar da yine haklarla ve hak eğitiminin kazandırmaya çalıştığı beceri ve tutumlarla ve çocuk katılımı ilkeleriyle yakından ilişkilidir.

Ayrıca yukarıda sıralanan özelliklerin İKSV tarafından hazırlanan Erken Çocukluktan Gençliğe Sanatla Büyüme Raporu’nun ‘Başarılı On Temel Kalite Göstergesi’ ile de örtüşen noktaları bulunmaktadır. Raporla kalite göstergeleri şöyle sıralanmıştır:

1. Profesyonel atölye yürütücüleri
2. Atölye ortamındaki olumlu ilişkiler
3. Atölye kültürünün yüksek beklentiler ve yaratıcı ifadeye saygı içermesi
5. Mekânın fiziksel ve duygusal olarak güvende hissettirmesi
6. Mekânın çocuklara ilham vermesi
7. Yaratıcılık ve hayalgücüne öncelik vermek
8. Çocuklara sunulan liderlik fırsatları
9. Seyirciye açık gösteriler
10. Program yöneticilerinin etkin yönetimi
11. Program paydaşlarının destek ağı²⁹

Diğer yandan ‘atölye kültürünün yüksek beklentiler içermesi’nin kurumun ve sanat eğitmeninin hak temelli yaklaşımla desteklenmediği koşullarda çocukların duygusal istismarına sebep olup olmayacağı düşünülmeye gereken başlıklardan biridir.

Alanda çalışan kurumlardan kendi kurumlarını ya da alanı desteklemek için beklentiler, talepler öneriler nelerdir? Alanı güçlendirmek için kimler neler yapabilir?

Bu soru altında kurumlar hem kendi kurumlarının ihtiyacını hem alanın gelişimi için önerilerini hem de alanı etkileyen paydaşlardan beklentilerini ifade etmişlerdir. Son olarak ise Genç Sesler Projesi’nden

²⁹ Çorapçı, F.(2019) Erken Çocukluktan Gençliğe: Sanatla Büyüme. İstanbul Kültür Sanat Vakfı. (syf. 101) Erişim adresi: https://www.iksv.org/i/content/11754_1_SanatlaBuyumek_2019.pdf

beklentilerine değinmişlerdir. Tüm ihtiyaç ve taleplerin ortaklaştığı söylemi **işbirliği ve ortak yaklaşım ihtiyacı** olarak özetlemek mümkün olacaktır.

Kurumunuz ve alanın güçlenmesi için ihtiyaçlar ve öneriler

Çocuklarla çalışma konusunda ihtiyaç ve öneriler:

- Çocuklarla çalışma, çocuğa bakış, çocuk algısı ve dil konusunda ortak yaklaşım belirlenmesi,
- 'Çocuğun ihtiyaçlarını merkeze alan bir yaklaşım nasıl mümkün' sorusunun yanıtının birlikte bulunması,
- Çocuklardan geri bildirim alma yöntemlerinin tartışılabilceği bir etkinlik, atölye planlanması,
- Yurtdışından sanat alanında çocuk katılımı ve kapsayıcılık konularında iyi örneklerle tanışma,
- Engelli çocuklarla çalışma konusunda engellilik alanında uzmanlaşan kurumlarla işbirliği, kapsayıcı sanat atölyeleri, yöntem önerileri derlenmesi,

İşbirlikleri konusunda ihtiyaç ve öneriler:

- Alandaki eğitimciler için diyalog zemini oluşturulması ve yaklaşımın ortaklaşması,
- Kültür sanat kurumları ve toplum merkezleri arası işbirliğinin artması,
- Benzer çalışmalar yapan kurumların birbirinden öğrenmesi,
- Deneyimli, eğitim almış sanat eğitimcilerinden bir eğitimci havuzu oluşturulması,
- Çocuk ve sanat konuları konuşulurken hem sanatçıların hem eğitimcilerin hem de çocuk hakları çalışanlarının bir araya gelmesi,
- İşbirlikleri kurabilmek için hangi kurumlar neler verebileceğinin ve hangi kurumların nelere ihtiyacı olduğunun ortaya konması,
- Kurumların üretimlerinden haberdar olacak iletişim ağlarının yaratılması,
- Herkesin iyi bildiği, güçlü olduğu konularda çalışması ve birbirini desteklemesi,
- Sanat çalışmalarında program geliştirmek, kazanım ve hedef belirlemek için işbirliği içinde çalışılması,
- Somut ihtiyaç ve çözümlerin konuşulabileceği bir platformun oluşması,
- Alanda yapılan araştırma çalışmalarının birleştirilerek meta analiz ortaya konması.

Çocuğun çevresinin desteklenmesi konusunda ihtiyaç ve öneriler:

- Öğretmenler (okullardaki öğretmenler) için sanat eğitimleri düzenlemesi,
- Ailelerin de sanata bakış açılarını destekleyecek eğitim programları geliştirilmesi.

Alanı etkileyen paydaşlardan beklentiler

Belediyelerden/yerel yönetimden beklentiler:

- Belediyenin servis vb. destekler sağlayarak çocukların erişimini kolaylaştırması,
- Çocuklara ilçelerde/yerelde sanat çalışmalarını sergilemeleri/görünür kılmaları için alan açılması,
- Yerelde çocuğun kendi sosyal çevresiyle üretimini paylaşabileceği, temas edebileceği alanlar yaratılması,
- Çocuğun yerelde görünürlüğü ile çevreyi dönüştürmeye katkı sağlaması,

- Çocukların belediyedeki etkinliklere katılabilmesi için belediyelerin sanat eğitimi konusunda standartlarının ve kriterlerinin belirli olması,
- Belediyenin mekânlarını açması ve kullandırması,
- Belediyenin sivil toplumla daha fazla işbirliğinde olması,
- İstanbul dışındaki belediyelerin yerellerinde ilişkilendikleri çocuklarla, İstanbul'dan gidecek sanat eğitmenlerini buluşturması.

Fon veren kurumlar:

- Fon veren kuruluşların sürdürülebilir destek sağlaması,
- Çalışmaların kalıcı etki bırakması için fonların uzun soluklu olması:

Üniversiteler:

- Üniversiteler bu konu üzerine eğilebilir. Araştırmalar yürütebilir ve kurumları destekleyebilir.

Bakanlıklar:

- Millî Eğitim Bakanlığı'nın (yerel teşkilatların) izinler konusunda esneklik göstermesi,
- Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın ve Millî Eğitim Bakanlığı'nın öncülüğünde müzeler-eğitmciler-öğretmenler arasında daha fazla iletişim için platform kurulması,
- Özel müzeler ve devlet müzelerinin eğitim programı geliştirmek için işbirliklerinin artırılması.

Genç Sesler Projesi'nden ihtiyaçlar, beklentiler ve öneriler

- Genç Sesler çocuk hakları ve çocuk katılımı üzerine bu alanda çalışan kurumları destekleyebilir,
- Genç Sesler Projesi'nde yer alan farklı becerileri olan kurumların bu becerilerini bir araya getirmek için adım atılabilir,
- Genç Sesler Projesi'nin iş tanımı, alanda yapılan işlerin daha etkin (hak temelli) yapılması için kurumları desteklemek olabilir,
- Genç Sesler buluşmalarından uzaklaşan insanları yeniden bir araya getirmek için çaba gösterilebilir. Kimden, nasıl destek alınabileceği görünür kılınabilir,
- Buluşmalarda düzenli (tematik) içerik paylaşılabilir,
- Genç Sesler için bundan sonrasında stratejik bir çatı belirlenebilir,
- Çocuk haklarını ve çocuk katılımını gözeten bir sanat eğitimi için eğitmen eğitimi modülü ve rehber hazırlanabilir -bu eğitimi proje çatısı altındaki farklı kurumların da vermeye yetkin olması sağlanabilir-,
- Sanat atölyesinde çocuk katılımı ve kapsayıcılık nasıl sağlanabilir üzerine çalışılabilir,
- Genç Sesler çatısı altında yer alan kurumlar, destek olmak için birbirlerinin görünürlüğüne katkı sağlayabilir.

6.SONUÇ YERİNE: GÖZLEMLER, DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Raporun son bölümünde geri dönüp Genç Sesler Projesi'nin ve araştırmanın amacını bir kez daha hatırlamak anlamlı olacaktır. Genç Sesler Projesi; İsveç ve Türkiye'deki çocuklar ve gençler bakımından katılım ve kültür-sanat politikalarının temel sorunlarını ele alarak yenilikçi fikirleri tartışmak ve sunmak amacıyla oluşturulmuş bir platformdur ve temelde çocukların ve gençlerin seslerini duyurmaları için ihtiyaç duydukları alanın oluşumuna katkı sağlamak için çalışmaktadır. Bir önceki bölümde bulgularını okuduğunuz araştırma **Genç Sesler Projesi sürecinde işbirliği kurulmuş, çocuk ve/veya kültür sanat alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarında çocuklarla yürütülen sanat çalışmalarının ve sanatı aracı olarak kullanan çalışmaların çocuk hakları kültürüne katkısını ortaya koymak için tasarlandı.** Araştırmada çocuklarla yürütülen sanat çalışmalarının, çocuk hakları ve haklar çatısı altında özellikle çocuk katılımının yaşama geçmesi için sağladığı katkının ve çocuk hakları bağlamında geliştirilmesi/iyileştirilmesi gereken noktaların tespit edilmesi amaçlandı.

Araştırmada bugüne kadar Genç Sesler Projesi aracılığıyla işbirliği kurulmuş ve çocuklarla çalışmalar yürüten 12 kurumdan koordinatörler ve/veya sanat eğitmenleri (sanatçı, gönüllü, kolaylaştırıcı) ile 2020 yılının Ocak ve Şubat aylarında derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca Genç Sesler işbirliği buluşmaları katılımcılarından araştırma bulguları üzerine yapılan toplantılarda görüş ve öneriler toplanmış, araştırmanın tasarım süreci Genç Sesler Projesi Bilgi Üretim Ekibinin katkılarıyla gerçekleştirilmiştir.

Sonuç bölümünde araştırmanın bulguları çocuk hakları penceresinden bütüncül olarak bir kez daha ele alınacak, araştırma sürecindeki gözlemlere ve bu araştırmadan sonra Genç Sesler Projesi'nin yapabileceklerine ve alanda çalışan kurumların yürütebileceği başka çalışmalara kısaca değinilecektir. Ama tüm bunlara geçmeden görüşmeler sırasında ifade edilen bir noktaya değinmek gerekir. Araştırmada her derinlemesine görüşme ortalama 50-60 dakika sürmüştür. Görüşmelere katılan kişilerden bazıları kısa bir süre için de olsa yukarıda verilen sorular üzerine düşünmenin yararlı olduğunu belirtmiştir. Görüşmenin kurumlarında çocuk haklarını yaşama geçirmek için yeni fikirler doğurduğunu, daha önce sorgulamadığı noktaları sorgulamaya başladığını, bazı çalışmalarında değişikliğe gidebileceğini ya da hali hazırda yürüten etkinlikleri nasıl çocuk katılımıyla yapabileceği üzerine düşüneceğini ifade etmiştir. Zaman zaman yanıtlara odaklanmak yerine doğru soruları sormak da kendimizi, yürüttüğümüz çalışmaları ve amacımızı gözden geçirmek için önemli bir fırsat vermektedir.

Genel resimde;

- Çalışmaların çocuklar için yarattığı güvenli ortam,
- Çocukların sanata erişimi,
- Çalışmaların çocuklarda geliştirmeyi amaçladığı beceri ve tutumlar,
- Çocuklar üzerinde gözlemlenen etkisi,
- Çocukların kendini ifade alanı bulmaları,
- Toplumsal dezavantajlı grupları kapsama ve dahil etme çabası,
- Çocukların kültür sanat alanında görünürlüğüne destek olması,
- Çalışmalarda çocukların iyi olma hallerinin gözetilmesi,
- Çocuk görüşlerine ve ihtiyaçlarına duyarlı olması,

Ve çocukların yaş ve gelişimlerine uygun araç ve yöntemleri seçmeye özen gösterilmesi göz önüne alındığında çalışmaların çocuk haklarının yaşama geçmesine katkısı çok önemlidir. Ancak alana dair talepler ve ihtiyaçlar bölümünde de aktarıldığı gibi kurumlar; ortak dil, ortak çocuk algısı, çocuklarla çocukların ihtiyaçlarını, katılım haklarını gözeterek çalışmalar yürütmek ve bu yaklaşımı sanat eğitmenlerine aktarmak, erişemediği çocuk gruplarına erişmek hususlarında desteğe ihtiyaç duymaktadır.

BM ÇHS'nin 4 ilkesi çerçevesinde araştırma bulgularına bakış

BM ÇHS'NİN 4 TEMEL İLKESİ

- Yaşam, hayatta kalma ve gelişme hakkı (Madde 6)
- Ayrım gözetmeme (Madde 2)
- Çocuğun öncelikli yararı (Madde 3)
- Çocuğun görüşlerine saygı (Madde 12)

Yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkı

'Taraf Devletler, her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler. Taraf Devletler, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler.'
ÇHS Madde 6

Çalışmaların hedefleri ve çocuklar üzerinde gözlemlenen etkisi dikkate alındığında gerek sanat çalışmalarının gerekse sanatı araç olarak kullanan çalışmaların çocukların fiziksel, zihinsel, psikolojik ve sosyal gelişimine katkı sağladıkları söylenebilir. Diğer yandan çocuklar için yaratılmaya çalışılan fiziksel ve duygusal açıdan güvenli alan, eğitmen yaklaşımı, çocukların ihtiyaç ve gelişimlerini gözetilen içerik tasarımları da bu ilke çerçevesinde ele alınabilir. Ancak bu başlık altında aşağıda da değinileceği gibi çocukların gerek fiziksel gerekse duygusal olarak örselenmemeleri için gerekli önleyici tedbirlerin alındığından, planların bunu önleyici biçimde yapıldığından, kurum içi çocuk güvenliği politikalarının olduğundan, sanat eğitmenleriyle kurumun bu yaklaşımının paylaşıldığından emin olmak gerekir.

Ayrım gözetmeme

Taraf Devletler, bu Sözleşme'de yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasi ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanır ve taahhüt ederler.

ÇHS Madde 2- 1.paragraf

Ayrım gözetmeme ilkesinin yaşama geçmesi için kurumların dikkate değer bir çabası söz konusudur. Dezavantajlı gruplara erişim, çalışmalarda çeşitliliğin gözetilmesi, çocukların sosyal uyum süreçlerine destek, ayrımcılığın ve şiddetin önlenmesi ve engelli çocukların dahil olması konularını kurumlar önceliklerine almaya gayret göstermektedir. Ancak yine de bulgular bölümünde ifade edildiği gibi çeşitli kısıtlar -mekan, bütçe, insan kaynağı- nedeniyle ve belli ihtiyaçlar -özel eğitim uzmanı, tercüman, engellilik konusunda bir uzman desteği- karşılanamadığı için tüm çocukların, söz edilen tüm çalışmalara dahil olması mümkün olamamaktadır. Talepler bölümünde de ifade edildiği gibi engellilik ve mülteci alanında çalışan deneyim sahibi kurumlarla işbirliği ihtiyacı dile getirilmektedir.

Buna ek olarak, tüm yaş gruplarına yönelik aynı nicelikte hizmet sunulmuyor oluşu dikkate değer bir noktadır. Yaş gruplarında da belirtildiği gibi araştırmaya katılan sivil toplum kuruluşlarının 0-3 yaşa yönelik içerikleri oldukça azdır. Çalışılan gruplar göz önüne alındığında kurumlar bunu bir öncelik olarak görmüyor ya da bu hedef kitleye ulaşmakta zorluk yaşıyor olabilirler. Ancak bu durum sadece

bu raporda görüşme yapılan kurumlar için değil genel olarak da geçerlidir. BM Çocuk Hakları Komitesi de genel yorumda bunu şöyle ifade etmektedir; ‘(erken çocukluğa ilişkin) pek çok örnekte yalnızca beslenme, başışıklama ve okul öncesi eğitimle ilgilenmekte, oyun, eğlence, kültür ve sanata ise ya hiç önem verilmemekte ya da pek az önem verilmektedir.’³⁰

Çocuğun öncelikli yararı

‘Kamusal ya da özel yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar ya da yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde çocuğun yüksek yararı temel düşünce.’

ÇHS Madde 3-1. Paragraf

Çocuğun öncelikli ya da yüksek yararı kavramı, hem sözleşmede öngörülen tüm hakların eksiksiz biçimde gerçekleşmesini hem de çocuğun bütünsel gelişimini amaçlamaktadır. BM Çocuk Hakları Komitesi bu hakkı çocuğun fiziksel, zihinsel, manevi, ahlaki, psikolojik ve sosyal gelişimini birlikte kucaklayan bütünsel bir kavram olarak ifade etmektedir.³¹ Çocuğun öncelikli/yüksek yararını belirlemek her zaman çok boyutlu bir bakış açısı gerektirir. Kurumların amaçları, çalışmalarla yaratmak istedikleri etki, çocukların ihtiyaçlarını önceliğe alma gayreti bu ilke ışığında yorumlanabilir. Ancak zaman zaman projelerin önceliği, kurumun öncelikleri, sanat çalışmasından beklenen sonuç, çocuğun çevresindeki yetişkinlerin öncelikleri çocuğun öncelikli yararını gölgede bırakabilmektedir.

Çocuğun görüşlerine saygı/Katılım hakkı

“Taraflar Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını; çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak bu görüşlere gereken özenin gösterilmesi suretiyle tanınır.”

ÇHS Madde 12

Katılım, çocuğun kendini etkileyecek kararlara dahil olması için desteklenmesi ve görüşünü ortaya koymak için alan yaratılmasını gerektiren bir süreçtir. Çocuk katılımında çocuklar pasif alıcılar değil, kendileriyle ilgili kararların aktif belirleyicisidirler. Temel kavramlarda da aktarıldığı gibi Lundy çocuk katılımı modeli, çocukların bu haklarının yaşama geçmesi için çocuklara; alan, ses, dinleyici ve etki bileşenlerinin sunulması gerektiğini vurgulamaktadır. Raporda çocuğun katılım hakkına çokça vurgu yapılmış olsa da burada yeniden şöyle değinmek mümkündür: Görüşülen kurumlar çocuk katılımına önem verdiklerini, çocuk katılımını yaşama geçirmek istediklerini ve bunun için desteğe ihtiyaç duyduklarını ifade etmişlerdir. Kurumlar çocuklar için yarattıkları güvenli alanlarla, oluşturmaya çalıştıkları geri bildirim ve izleme süreçleriyle, çalışmaları kurgulamadan önce yaptıkları ihtiyaç belirleme süreçleriyle çocuk katılımını yaşama geçirmek için adım atmışlardır. Ancak görüşülen kurumlardan yalnızca bir tanesi, çocuk katılımına ilişkin kurumdaki çalışmalarını düzenleyen bir çocuk katılımı politika belgesi olduğunu ifade etmiştir. Çocuk katılımının gerçek anlamda yaşama geçmesi; çocuk katılımı ilkelerinin³² dikkate alınarak, çocuklarla ilgili süreçlerin planlanmasından uygulamaya,

³⁰ Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin Çocuğun dinlenme, kendine ait zamanı değerlendirme, oyun, eğlence, kültürel ve sanatsal etkinliklere katılma hakkına (Madde 31) ilişkin genel yorum No.17 (2013). Çeviri: Uluslararası Çocuk Merkezi (Syf.13) Erişim adresi: <http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/CRC17-R.pdf>

³¹ BM Çocuk Hakları Komitesi Çocuğun yüksek yararının birinci planda dikkate alınması hakkı (madde 3, paragraf 1) Genel yorum No.14 (2013) Çeviri: Uluslararası Çocuk Merkezi <http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/CRC14-R.pdf>

³² Saydam-bilgilendirici, gönüllü, saygılı, ilgili, çocuk dostu, kapsayıcı, eğitim ile desteklenmiş, güvenli ve risklere duyarlı, hesap verebilir.

uygulamadan sonuca ve sonrasına uzayan süreçlerde çocukların aktif katılımının sağlanmasıyla mümkün olacaktır.

Öte yandan Genç Sesler Projesi'nin temel amaçlarından biri olan çocuk katılımının yaşama geçmesinin önünde pek çok engel vardır. Bu engeller projenin web sitesinde şu şekilde ifade edilmiştir.

*'Çocuk katılımının önünde birçok engel vardır. Bunlardan biri çocuklara yönelik aşırı korumacı tutumdur. Çocukların kendilerinin olmayan kararlara katılıyor varsayılması, kararlara eşit olarak katılmaması, kararları değiştirme olanaklarının olmayışı ya da pasif davranmalarının doğal karşılanması katılımları önündeki diğer engellerdir. Yetişkinlerin çocukları kararlara dahil etmeyişinin ya da sanki katılıyorlar“mış” gibi yapmalarının nedeni ise çocukların, katılabileceğine, anlayabileceğine ya da yapabileceğine inanmamaları; kendileri adına karar verebileceklerine güvenmemeleridir. Çocukları sadece dekoratif bir öge olarak görmek, çocuklara bir konuda danışıp, bu görüşü hiç dikkate almamak ya da sonra hiçbir bilgi vermemek katılım konusundaki yaygın yanlışlardandır. Doğal olarak bu örnekler gerçek anlamda katılım değildir. Gerçek katılım, çocukları bilgilendirip onları sürece dahil ederek, görüşlerine ve deneyimlerine saygı duyup onları hak sahibi, eşit birer birey olarak görebilmek mümkündür.'*³³

Rapor bağlamında Madde 31'i bu 4 temel ilke bakımından düşünmek önemlidir. Bu anlamda Madde 31 bağlamında kurumların yaptığı sanat çalışmalarını değerlendirmeyi kolaylaştıran taslak bir soru seti EK 1'de yer almaktadır. Bu sorulara ek olarak BM Çocuk Hakları Komitesi çocuğun dinlenme, kendine ait zamanı değerlendirme, oyun, eğlence, kültürel ve sanatsal etkinliklere katılma hakkına (Madde 31) ilişkin genel yorum No.17'de, bu hakkın gerçekleşmesi için gerekli bağlamın yaratılması başlığı altında, ulaşılabilecek en iyi ortam için öneriler de EK 2'de paylaşılmıştır. Eklerde paylaşılan soru seti ve kriterlerin de alanda çalışan kurumların kendi yol haritalarını çizmesinde kolaylaştırıcı ve yol gösterici olabilir.

ÖNERİLER VE BUNDAN SONRASI

Kurumlarla görüşmelerde talepler, ihtiyaçlar ve önerilerde de sıkça ifade edildiği gibi alanda işbirliği ve birbirinden öğrenme ihtiyacı oldukça fazladır. Bu öğrenmenin gerçekleşmesi için Genç Sesler Projesi alandaki kurumları bir araya getirmekte oldukça etkili olmuştur, kurumlar bu platformunun öneminin altını çizmekte ve büyüyerek devam etmesini arzu etmektedirler. Ayrıca alana yapılacak yatırım ve sürdürülebilir fonlar da hem kurumların yaratmak istedikleri etkiyi uzun döneme yaymak için, hem bu deneyimi alandaki başka kurumlara aktarıp daha fazla çocuğun bu fırsatlardan yararlanmasını sağlamak için, hem de çocuk hakları temelli bir yaklaşımı benimsemeleri ve bu yaklaşımı çevrelerindeki paydaşlara -anne, baba, öğretmen, belediye vb.- yaygınlaştırabilmeleri için büyük önem taşımaktadır.

Bu araştırma Genç Sesler Projesi kapsamında temas edilen ve çocuklarla sahada çalışmalar yürüten kurumlarla yapılmıştır, kapsam da belirtildiği gibi çeşitli kısıtlar içermektedir. Ancak hem alanının ihtiyaçlarına ışık tutmakta hem de bundan sonra yapılabilecek çalışmalara yol göstermektedir. Bu alanda bundan sonra yapılabilecek olası çalışma ve araştırmalar gözlem ve görüşülenlerin önerileriyle şöyle sıralanabilir:

- Çocukların perspektifinden etki üzerine uzun soluklu bir çalışma yürütülebilir ve bu araştırma çocuk katılımıyla tasarlanabilir.
- İzleme değerlendirme ve etki ölçümü üzerine araçlar geliştirilerek kurumlarda pilot uygulamalar yaşama geçirilebilir.
- Çocuk haklarını gözeten/hak temelli sanat eğitiminin ilkeleri belirlenebilir, belirlenen ilkeler bir kılavuzda birleştirilebilir. Bu kılavuz hem kurumlardaki koordinasyondan, hem de uygulamaları

³³ Erişim adresi: <http://www.gencsesler.org/anasayfa/cocuk-katilimi/>

yürüten sanat eğitimleri için ayrı bölümler içerebilir, burada elde edilen bilgi ve deneyim çocuklarla sanat çalışmaları yürüten sivil toplum kuruluşlarına, kültür sanat kurumlarına, belediyelere aktarılabilir.

- Sanat eğitiminde ve sanatı araç olarak kullanan çalışmalarda çocuk katılımının yaşama geçmesi için rehber ilkeler belirlenebilir. Burada elde edilen bilgi ve deneyim çocuklarla sanat çalışmaları yürüten sivil toplum kuruluşlarına, kültür sanat kurumlarına, belediyelere aktarılabilir.
- Tüm çocuklara yönelik hak temelli bir sanat eğitimi ve sanatı araç olarak kullanan çalışmalar için ortak talepler ve ihtiyaçlar görünür kılarak, karar vericilere yönelik savunular ve iletişim faaliyetleri yürütülebilir.
- EK 1’de paylaşılan soru setinin genişletilerek birer kontrol listesine ve yaklaşıma dönüşmesi için Genç Sesler Projesi kapsamında işbirliği toplantılarında konu üzerine çalışılabilir.

7.EKLER

EK 1 : ÇHS 4 TEMEL İLKE ÇERÇEVESİNDE MADDE 31'İN YAŞAMA GEÇMESİ İÇİN TASLAK SORULAR

Yaşama, hayatta kalma ve gelişme ilkesi çerçevesinde kendimize şu soruları sorabiliriz:

- Çalışmada çocukların yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkını ihlal eden bir durum var mı?
- Çalışma kısa ya da uzun vadede duygusal ya da fiziksel ihmal ya da istismara yol açabilir mi?
- Bu çalışma çocuğun yaşama ve gelişimine nasıl bir katkı sunacak?
- Çalışma mekanının fiziksel güvenliği yeterli mi?

Ayrımcı gözetmeme ilkesi çerçevesinde kendimize şu soruları sorabiliriz:

- Doğrudan olmasa da dolaylı olarak bu çalışmaya bazı çocukların dahil olmasının önünde engeller var mı?
- Çalışmada tüm çocuklar eşit bir yaklaşım görüyor mu?
- Katılımının önünde engel olan bir çocuk grubunun çalışmaya dahil olması için gereken adımlar atılıyor mu? Gerekli destek sağlanıyor mu?
- Evrensel tasarım ilkeleri göz önünde bulunduruluyor mu?³⁴

Çocuğun öncelikli yararı çerçevesinde kendimize şu soruları sorabiliriz:

- Yürüttüğümüz çalışmalarda çocukların üstün yararını nasıl gözetiyoruz?
- Zaman zaman kurumsal, bireysel, bütçesel vb. nedenler çocukların öncelikli yararının önüne geçiyor olabilir mi?
- Yürüttüğümüz çalışmalar çocukların bütünsel gelişimine katkı sağlıyor mu?

Çocuk katılımı çerçevesinde kendimize şu soruları sorabiliriz:

- İhtiyaç belirleme sürecinde çocukların görüşleri aktif olarak alındı mı/araştırıldı mı?
- Çocukların görüş oluşturabilmesi için çalışmayla ilgili yeterli bilgi verildi mi, süreçte de çocukların bilgi alabileceği çeşitli yöntemler var mı?
- Çocukların çalışmaya gönüllü katılımı esas alındı mı?
- Çocukların geri bildirimler yoluyla verdikleri görüşlerin yaşama geçtiği ya da geçmediğine ilişkin bir geri besleme yapılıyor mu?

³⁴ "Evrensel tasarım" ürünlerin, çevrenin, programların ve hizmetlerin özel bir ek tasarıma veya düzenlemeye gerek duyulmaksızın, mümkün olduğunca herkes tarafından kullanılacak şekilde tasarlanmasıdır. "Evrensel tasarım" gerek duyulduğu takdirde bazı engelli grupları için ihtiyaç duyulan yardımcı cihazların tasarımı zorunluluğunu da dışlamayacaktır.' Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, Madde 2 erişim adresi: https://www.ttb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content&view=article&id=686:engeller-haklarina-k-slee&catid=6:uluslararasılge&Itemid=36

EK 2: 31. MADDENİN GERÇEKLEŞMESİ İÇİN GEREKLİ BAĞLAMIN YARATILMASI- ULAŞILABİLECEK EN İYİ ORTAM İÇİN ETKENLER

'...çocuklar 31 Madde kapsamındaki haklarından en ileri ölçüde yararlanacaklarsa, gelişim halindeki yeteneklerine uygun olarak belirli koşulların yerine getirilmesi gerekir. Bu bağlamda çocuklara aşağıdaki durumların sağlanması gerekir:

- Stres altında olmama;
- Sosyal dışlanmaya, önyargılara ya da ayrımcılığa maruz kalmama;
- Toplumsal zarar ya da şiddetten arınmış ortamlar;
- Yakın çevrede serbestçe ve güvenlik içinde dolaşabilmesi için atıklardan, kirlilikten, trafikten ve diğer fiziksel tehlikelerden yeterince arınmış bir çevre;
- Yaşa ve gelişim aşamasına uygun dinlenme imkanlarının varlığı;
- Diğer taleplerden bağımsız, kendine ait zamana sahip olma;
- Oynamak için, yetişkinlerin kontrolü ve yönetimi altında olmayan, erişilebilir mekanlar ve zaman;
- Yardım gerektiğinde yetişkinlere ulaşabilecekleri, farklı ve merak uyandırıcı fiziksel ortamlarda oyun oynanabilecek mekan ve fırsatlar;
- Doğal ve hayvanların da bulunduğu ortamlarda yaşama, etkileşim halinde olma ve oyun oynayabilme fırsatları;
 - Kendi hayal güçleri ve dillerini kullanarak kendi dünyalarını yaratıp dönüştürmek üzere kendi mekanlarını ve zamanlarını oluşturabilmelerine fırsat tanıma
 - Kendi topluluklarının kültürel ve sanatsal mirasını keşfetme ve kavrama, buna katılma, yaratma ve şekillendirme fırsatları;
 - Gerektiğinde eğitilmiş kolaylaştırıcılar ya da antrenörler tarafından desteklenmek üzere diğer çocuklarla birlikte oyun, spor ve diğer eğlence etkinliklerine katılma fırsatları;
 - Madde 31'de belirtilen hakların değerinin ve meşruluğunun ana babalar, öğretmenler ve bir bütün olarak toplum tarafından tanınması.³⁵

³⁵ Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin Çocuğun dinlenme, kendine ait zamanı değerlendirme, oyun, eğlence, kültürel ve sanatsal etkinliklere katılma hakkına (Madde 31) ilişkin genel yorum No.17 (2013). Çeviri: Uluslararası Çocuk Merkezi (Syf.10) Erişim adresi: <http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/CRC17-R.pdf>

www.gencesesler.org

